

Soyqırım cinayəti

(Beynəlxalq aktlar, normative sənədlər, müraciət və şərtlər toplusu)

Bakı 2010

Buraxılışa məsul: Natiq Abdullayev

Redaktor: Habil İsgəndərov

Korrektor: Hacı Nərimanoglu

Ermənilərin Azərbaycanlılara qarşı onilliklər boyu davam edən soyqırımının ən dəhşətli hadisəsi Xocalı faciəsidir. Soydaşlarımıza qarşı ermənilər tərəfindən törədilmiş digər bəşəri cinayətlər kimi, 26 fevral 1992-ci ildə baş vermiş bu hadisənin acı nəticələrini xalqımız heç zaman unutmayacaq. Hər bir soydaşımız Azərbaycanlılara qarşı soyqırımın tərkib hissəsi olan Xocalı faciəsinin dünya ictimaiyyətinə çatdırılması istiqamətində öz səyini əsirgəməməlidir.

Soyqırım - siyasi olmaqla yanaşı, həm də hüquqi bir məsələdir. «AZE Konsaltinq Qrup» və Hüquqi İslahatlara Yardım Mərkəzi İctimai Birliyi də soyqırımın hüquqi aspektlərinin ictimaiyyətə çatdırılması, həmçinin, Xocalı faciəsinin, bütünlükdə azərbaycanlılara qarşı ermənilərin törətdiyi soyqırımın beynəlxalq aləmə tanıtılmasında hüquqi əsaslandırmanı təmin etmək məqsədilə bu kitabın nəşrini məqsəduyğun hesab etmişdir.

Bu nəşrdə soyqırıma dair beynəlxalq sənədlər, ölkədaxili normativ aktlar, beynəlxalq ictimaiyyətə müraciətlər və digər sənədlər toplanmışdır.

Kitab geniş oxucu kütləsi üçün nəzərdə tutulmuşdur.

© AZE Konsaltinq Qrup

© Hüquqi İslahatlara Yardım Mərkəzi İB

SOYQIRIM

insanlıq əleyhinə cinayətlərin ən təhlükəlisidir

1944-cü ilə qədər «soyqırım» anlayışı ictimaiyyətə bəlli olmamışdır. Bu xüsusi termin hər hansı insan qrupuna qarşı onların məhv edilməsi məqsədilə törədilən cinayət əməllərini ifadə edir. İlk dəfə 1944-cü ildə yəhudi mənşəli polşalı hüquqşünas Rafael Lemkin avropa yəhudilərinin faşistlər tərəfindən kütləvi məhv edilməsi siyasətini ifadə edən yeni termin işlətdi. O, yunan dilində genos - «nəsil, kök, soy» sözü ilə latın dilindən caedo - «öldürürəm» Sözlərinin birləşməsindən «genosid» (soyqırımı) terminini təklif etdi. Bu termini təklif edən Lemkin belə əsaslandırır ki, soyqırımı - müəyyən insan qruplarının mövcudluğunun vacib əsaslarını məhv etməyə yönəlmiş müxtəlif cinayətkar hərəkətlərin koordinasiya olunmuş, planlı şəkildə həyata keçirilməsidir. Bir ildən sonra Nürnberq beynəlxalq hərbi tribunalı faşist liderlərini «bəşəriyyət əleyhinə cinayətlərdə» ittiham etdi. Tribunalın ittiham aktında «soyqırım» anlayışı hüquqi termin kimi deyil, təsviri ifadə kimi işlədilmişdi.

9 dekabr 1948-ci ildə Birləşmiş Millətlər Təşkilatı tərəfindən «Soyqırım cinayətinin qarşısının alınması və cəzalandırılması haqqında» Konvensiya qəbul edildi. (Bu Konvensiya 12 yanvar 1951-ci ildə qüvvəyə minmişdir). Bununla ilk dəfə olaraq beynəlxalq hüquqda insan qruplarının milli, etnik, irqi, dini fərqlərinə görə kütləvi məhv edilməsinə yönələn cinayətlər soyqırım adlandırılmaqla, Konvensiyaya qoşulan dövlətlərin üzərinə bu cinayətin qarşısının alınması və bu cinayəti törədənlərin cəzalandırılması vəzifəsi qoyuldu.

Bu Konvensiyaya görə (Maddə 2) soyqırım hər hansı milli, etnik, irqi və ya dini qrupun qismən və ya bütövlükdə məhv edilməsi məqsədilə törədilən aşağıdakı hərəkətlərdən biridir:

- a)**bu cür qrup üzvlərinin öldürülməsi;
- b)**bu cür qrup üzvlərinə ağır bədən xəsarətlərinin və yaxud əqli qabiliyyətinə ciddi zərər yetirilməsi;
- c)**qəsdən hər hansı bir qrupun tam və ya qismən fiziki məhvini nəzərdə tutan həyat şəraiti yaradılması;
- d)**bu cür qrup daxilində doğumun qarşısını almağa yönəlmiş tədbirlərin həyata keçirilməsi;
- e)**bir insan qrupuna mənsub olan uşaqların zorla başqa qrupa verilməsi.

Konvensiyanın 3-cü maddəsinə görə aşağıdakı əməllər cəzalandırılındır:

- a)**soyqırım;
- b)**soyqırım törətməyə yönəlmiş gizli sövdələşmə;
- c)**soyqırım törətməyə birbaşa və açıq təhrik;
- d)**soyqırım törətməyə yönəlmiş qəsd;
- e)**soyqırımda iştirak.

Hazırkı dövrə qədər müxtəlif ölkələrdə bəşəriyyət əleyhinə törədilmiş bir neçə cinayət beynəlxalq aləm tərəfindən soyqırım kimi qəbul edilib. Faşistlərin Avropada törətdiyi məlum əməllər Nürnberq Tribunalının hökmü ilə soyqırım kimi qiymətləndirilməsə də bəşəriyyət əleyhinə cinayət hesab edilmişdir (həmin dövrdə «soyqırım» hüquqi termin kimi işlədilmirdi). Keçmiş Yuqoslaviyanın ərazisində olan Bosniya münaqişəsi zamanı (1992-1995) kiçik Srebrenisa şəhərciyində serb qoşunları tərəfindən 7800 bosniyalı kişilərin və oğlan uşaqlarının öldürülməsi bəşəriyyət əleyhinə ağır hərbi cinayət olmaqla soyqırım kimi qiymətləndirildi. 1993-cü ildə BMT Təhlükəsizlik Şurasının 827 sayılı qətnaməsi ilə Haaqada keçmiş Yuqoslaviya üzrə Beynəlxalq Tribunal yaradıldı. Tribunalın yurisdiksiyası keçmiş Yuqoslaviyanın ərazisi ilə məhdudlaşdı. 1994-cü ilin oktyabr ayında BMT-nin Təhlükəsizlik Şurası Ruandada Tutsi xalqının 800 min əhalisinin öldürülməsi ilə (1994-cü ilin aprel-iyul ayları ərzində) əlaqədar Beynəlxalq Tribunalın yaradılmasına qərar verdi. Hərbi Tribunal Tanzaniyanın Aruşa şəhərində yerləşirdi. 2 sentyabr 1998-ci ildə tarixdə ilk dəfə olaraq soyqırım cinayəti törətməkdə ittiham edilərək Taba kommunasının meri postunda fəaliyyət göstərmiş Jan-Pol Akayesunun barəsində hökm çıxarıldı. Bu Tribunal və Beynəlxalq Cinayət Məhkəməsinin fəaliyyəti ilə öz yurisdiksiyaları çərçivəsində cinayətləri araşdırmasına və məhkəmə prescendenti yaratmalarına baxmayaraq, soyqırım cinayətinin müəyyən edilməsi və bu cinayəti törətmiş şəxsləri məhkum etmək praktiki cəhətdən hələ də çətinliklərlə qarşılaşır. Bundan da mürəkkəb məsələ isə soyqırım cinayətinin qarşısının alınmasıdır. Beynəlxalq aləmin söylərinə baxmayaraq, bu gün də soyqırım cinayətini törədən şəxslərin cəzalandırılması və soyqırımın qarşısının alınması çətin və mürəkkəb bir prosesdir.

Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi tərəfindən qəbul olunmuş BMT-nin «Soyqırım cinayətinin qarşısının alınması və onun cəzalandırılması haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanunu 31 may 1996-cı ildə Ümummilli Liderimiz Heydər Əliyev tərəfindən imzalanmışdır. Qanun 25 iyun 1996-cı ildə «Azərbaycan» qəzetində dərc edilməklə qüvvəyə minmişdir.

Konvensiyanın müddələrinin icra edilməsi üzrə Azərbaycan Respublikasının öz üzərinə götürdüyü öhdəliklərin həyata keçirilməsi istiqamətində görülən tədbir kimi Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsinə «Soyqırım» (Maddə 103), «Soyqırımın törədilməsinə təhrik etmə» (Maddə 104) maddələri daxil edilmişdir.

Bu gün böyük təəssüf hissi və ürək ağrısı ilə qeyd edirik ki, dünyanın soyqırıma məruz qalan az sayda xalqları sırasında Azərbaycan xalqı da var. XIX əsrdən başlayaraq, şovinist imperiyaların himayəçiliyi ilə ermənilər tərəfindən azərbaycanlılara və Azərbaycana qarşı törədilən hərəkətlər məhz soyqırım kimi qiymətləndirilməlidir. Azərbaycanın və azərbaycanlıların üzləşdiyi bu faciələr ilk dəfə Heydər Əliyev tərəfindən imzalanmış 26 mart 1998-ci il tarixli «Azərbaycanlıların soyqırımı haqqında» Azərbaycan Respublikası Prezidentinin

Fərmanı ilə siyasi qiymətini aldı. Fərmanda qeyd olunur: «...Azərbaycanın XIX-XX əsrlərdə baş verən bütün faciələri torpaqlarının zəbti ilə müşayiət olunaraq, ermənilərin azərbaycanlılara qarşı düşünülmüş, planlı surətdə həyata keçirdiyi soyqırım siyasətinin ayrı-ayrı mərhələlərini təşkil etmişdir. Bu hadisələrin yalnız birinə - 1918-ci il mart qırğınına siyasi qiymət vermək cəhdi göstərilmişdir. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin varisi kimi Azərbaycan Respublikası bu gün onun axıra qədər həyata keçirə bilmədiyi qərarların məntiqi davamı olaraq soyqırım hadisələrinə siyasi qiymət vermək borcunu tarixin hökmü kimi qəbul edir...»

Beləliklə, ilk dəfə Heydər Əliyevin Fərmanı ilə 31 mart Azərbaycanlıların Soyqırımını Günü elan edilmişdir.

Azərbaycanlıların ermənilər tərəfindən soyqırımına məruz qalmasını təsdiqləyən faktlardan biri də 26 fevral 1992-ci ildə ermənilərin törətdiyi Xocalı faciəsidir. Həmin gün cəmi bir neçə saat ərzində 613 nəfər dinc azərbaycanlı, o cümlədən 63 uşaq, 106 qadın, 70 qoca yalnız azərbaycanlı olduğuna görə qəddarcasına, dözülməz işgəncə verilməklə öldürülmüş, 487 nəfərə ağır xəsarət yetirilmiş, 1275 sakin - köməksiz qocalar, uşaqlar, qadınlar girov götürülərək ağılasız zülmə, təhqirlərə və həqarətə məruz qoyulmuşlar. Erməni hərbciləri öldürdükləri insanların başlarının dərisini soymuş, müxtəlif əzalarını kəsmiş, körpə uşaqların gözlərini çıxarmış, hamilə qadınların qarınlarını yarmış, adamları diri-diri torpağa basdırmış və ya yandırmışlar.

Bu faciənin də Azərbaycanlıların soyqırımının tərkib hissəsi olmaqla acı nəticələri, illər keçməsinə baxmayaraq, hələ də öz təsirini göstərir. Bütövlükdə isə, 1988-ci ildən ermənilərin Dağlıq Qarabağda başladığı növbəti avantürüst hərəkətin nəticəsi olaraq bu gün bir milyondan artıq soydaşımız erməni qəsbkarları tərəfindən öz doğma yurd-yuvalarından didərgin salınmış, ərazimizin 20 faizinin erməni silahlı qüvvələri tərəfindən işğal zamanı minlərlə vətəndaşımız şəhid olmuş, xəsarət almışdır.

Xalqımız ermənilərin azərbaycanlılara qarşı əsrlər boyu davam etdirdiyi soyqırımını unutmur. Bu mənada Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Cənab İlham Əliyevin azərbaycanlıların soyqırımının dünyada tanıtılmasına yönəlmiş tədbirlər həyata keçirməsi hər bir azərbaycanlı üçün nümunə olmalıdır. Hesab edirik ki, soyqırıma qiymət verilməsi siyasi aksiya olmaqla yanaşı, həm də hüquqi məsələdir. Bu mövzu hüquqşünaslar tərəfindən araşdırılmalı, hər bir hüquqşünas ermənilərin azərbaycanlılara qarşı törətdiyi soyqırımın beynəlxalq hüquqi qiymət almasına istiqamətlənmiş tədbirlərdə əlindən gələni əsirgənməməlidir.

Bu mənada hazırkı nəşri də belə tədbirlərdən biri kimi əhəmiyyətli şəkildə qiymətləndirmək olar. Azərbaycanlılara qarşı soyqırımının acı nəticələrinin dünya ictimaiyyətinə çatdırılması istiqamətində siyasi və sosial tədbirlərə həm də hüquqi dəstək verilməsi baxımından bu kitabın nəşri və yayılması əhəmiyyətli addımdır. Bu nəşrdə soyqırıma dair beynəlxalq sənədlər, ölkədaxili normativ aktlar və digər

sənədlər toplanmışdır. Ümid edirik ki, bu cür təşəbbüslər hüquqşünaslarımız tərəfindən dəstəklənəcək və davam etdiriləcəkdir. Çünki bu, hər bir azərbaycanlı düşündürən və düşündürməli olan ümummilli məsəbdir. Həmçinin, nəzərə almaq lazımdır ki, soyqırım - hansı milli, etnik, irqi, dini insan qrupuna yönəlməsindən asılı olmayaraq, insanlıq əleyhinə olan cinayətdir. Cinayətə qarşı mübarizə aparmaq isə hər bir bəşər övladının borcudur.

Şahin Rüstəmov, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası Məhkəməsinin Aparat rəhbərinin əvəzi 3-cü dərəcə dövlət müşaviri.

Soyqırımı cinayətinin qarşısının alınması və cəzalandırılması haqqında Konvensiya

(9 dekabr 1948-ci ildə BMT-nin Baş Assambleyasının 260 (III)A Qətnaməsi ilə qəbul olunub. 12 yanvar 1951-ci ildə qüvvəyə minilə)

Baş Assambleya soyqırım cinayətinin qarşısının alınması və cəzalandırılmasına dair təqdim olunan Konvensiyanı təsdiq edir və onu imzalamaq və ratifikasiya etməyi və ya XI maddəyə müvafiq olaraq ona qoşulmağı təklif edir.

179-cu plenar iclas, 9 dekabr 1948-ci il.

Razılığa gələn Tərəflər: Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş Assambleyasının 19 dekabr 1946-cı il tarixli 96 (I) sayılı qətnaməsində soyqırımın beynəlxalq hüquq normalarını pozan və Birləşmiş Millətlər Təşkilatının məqsəd və ruhuna zidd olan cinayət olduğunu və sivil dünyanın onu pislədiyini, tarix boyu soyqırımın bəşəriyyətə böyük itkilər gətirdiyini etiraf edərək, bəşəriyyəti bu çirkin fəlakətdən xilas etmək üçün beynəlxalq əməkdaşlığın vacibliyinə əmin olduğunu nəzərə alaraq, aşağıdakılar barədə razılığa gəlirlər:

Maddə 1: Razılığa gələn Tərəflər sülh və yaxud müharibə dövründə törədilməsindən asılı olmayaraq soyqırımın, beynəlxalq hüquq normalarını pozan cinayət olduğunu təsdiq edirlər və bu cinayətin qarşısını almaq və cəza tədbirlərini həyata keçirmək öhdəliyini götürürlər.

Maddə 2: Bu Konvensiyaya müvafiq olaraq soyqırım hər hansı milli, etnik, irqi və ya dini qrupun qismən və ya bütövlükdə məhv edilməsi məqsədilə törədilən aşağıdakı hərəkətlərdən biridir:

a) bu cür qrup üzvlərinin öldürülməsi;

b) bu cür qrup üzvlərinə ağır bədən xəsarətlərinin və yaxud əqli qabiliyyətinə ciddi zərər yetirilməsi;

c) qəsdən hər hansı bir qrupun tam və ya qismən fiziki məhvini nəzərdə tutan həyat şəraiti yaradılması;

d) bu cür qrup daxilində doğumun qarşısını almağa yönəlmiş tədbirlərin həyata keçirilməsi;

e) bir insan qrupuna mənsub olan uşaqların zorla başqa qrupa verilməsi.

Maddə 3: Aşağıdakı əməl cəzalandırılındır:

- a)soyqırım;
- b)soyqırım törətməyə yönəlmiş gizli sövdələşmə;
- c)soyqırım törətməyə birbaşa və açıq təhrik;
- d)soyqırım törətməyə yönəlmiş qəsd;
- e)soyqırımda iştirak.

Maddə 4: Soyqırım və yaxud 3-cü maddədə sadalanmış əməllərdən hər hansı birini törətmiş şəxs konstitusiya ilə məsul rəhbər, rəsmi və ya fərdi şəxs olmasından asılı olmayaraq cəzalandırılmalıdır.

Maddə 5: Bu Konvensiyanın müddəalarının qüvvəyə minməsi üçün Razılığa gəlmiş Tərəflərin hər biri xüsusilə soyqırımı və yaxud 3-cü maddədə sadalanan digər əməllərin törədilməsində təqsirli bilinən şəxslərin cəzalandırılması üçün səmərəli tədbirlər nəzərdə tutan zəruri qanunvericiliyi öz konstitusion proseduruna uyğun olaraq qəbul etmək öhdəliyini götürürlər.

Maddə 6: Soyqırım və yaxud 3-cü maddədə sadalanan digər əməlləri törətmiş şəxslər bu əməlin törədildiyi dövlətin ərazisində səlahiyyətli məhkəmələr tərəfindən və ya yurisdiksiyasını Konvensiya tərəflərinin də qəbul etdiyi və bu tərəflərə şamil olunan beynəlxalq cinayət məhkəməsi tərəfindən mühakimə olunmalıdırlar.

Maddə 7: Təqsirlilərin verilməsi (ekstradisiyası) məsələsində soyqırım və yaxud 3-cü maddədə sadalanan digər əməllər siyasi cinayət kimi sayılır.

Bu kimi hallarda Razılığa gələn Tərəflər təqsirlinin verilməsini öz qanunvericiliyinə və qüvvədə olan müqavilələrə müvafiq olaraq həyata keçirmək öhdəliyi daşıyırlar.

Maddə 8: Bu Konvensiyanın hər bir iştirakçısı soyqırım və yaxud 3-cü maddədə sadalanan digər əməllərin qarşısının alınması və aradan qaldırılması üçün Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Nizamnaməsinə müvafiq olaraq bütün lazımi tədbirlərin görülməsi tələbi ilə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının müvafiq orqanına müraciət edə bilər.

Maddə 9: Razılığa gələn Tərəflər arasında bu və ya digər ölkənin soyqırım və yaxud 3-cü maddədə sadalanan digər əməlləri törətməyə görə məsuliyyətinə dair mübahisələr də daxil olmaqla, bu Konvensiyanın şərh, tətbiqi və yaxud icrası ilə bağlı mübahisələr mübahisə tərəflərindən hər hansı birinin tələbi ilə baxılması üçün Beynəlxalq Məhkəməyə verilir.

Maddə 10: Bu Konvensiyanın bərabər autentik hesab edilən ingilis, çin, ispan, fransız və rus mətnləri 9 dekabr 1948-ci il tarixdən müəyyən edilir.

Maddə 11: Bu Konvensiya Birləşmiş Millətlər Təşkilatının hər hansı üzvü və yaxud Baş Assambleya tərəfindən Konvensiyanı imzalamaq üçün dəvət almış Təşkilat üzvü olmayan istənilən dövlət tərəfindən imzalanmaq üçün 31 dekabr 1949-cu il tarixədək açıq olacaqdır. Bu Konvensiya ratifikasiya olunmalıdır

və ratifikasiya haqqında aktlar Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş Katibi yanında saxlanca qoyulur.

I yanvar 1950-ci ildən başlayaraq Birləşmiş Millətlər Təşkilatının istənilən üzvü və yuxarıda göstərilən dövəti almış Təşkilatın üzvü olmayan istənilən dövlət bu Konvensiyaya qoşula bilər.

Qoşulma haqqında aktlar Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş Katibi yanında saxlanca qoyulur.

Maddə 12: Razılığa gələn Tərəflərdən hər hansı biri istənilən vaxt Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş Katibinin adına bildiriş göndərməklə xarici əlaqələrin həyata keçirilməsinə cavabdehlik daşdığı bütün ərazilərinə və ya onların bir qisminə bu Konvensiyayı tətbiq edə bilər.

Maddə 13: Ratifikasiya və ya qoşulma haqqında ilk 20 aktın Baş Katib yanında saxlanca qoyulduğu gün Baş Katib surətləri Birləşmiş Millətlər Təşkilatının üzvü olan və XI maddədə nəzərdə tutulmuş Təşkilatın üzvü olmayan bütün dövlətlərə göndərilən Protokolu hazırlayır.

Bu Konvensiya ratifikasiya və ya qoşulma haqqında 20-ci akt saxlanca qoyulduqdan sonra doxsanıncı gün qüvvəyə minir.

Bu Konvensiyanın qüvvəyə minməsindən sonra alınmış ratifikasiya və qoşulma haqqında aktlar Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş Katibi yanında saxlanca qoyulduqdan sonra doxsanıncı gün qüvvəyə minir.

Maddə 14: Bu Konvensiya qüvvəyə mindiyi gündən etibarən on il müddətinə qüvvədədir.

Bu Konvensiya növbəti beş illikdə o ölkələrə qarşı qüvvədə qalır ki, hansılar ki, Konvensiyanın müvafiq qüvvədə olma müddətinin bitməsinə ən azı altı ay qalmış onu denonsasiya etməmiş olsunlar.

Denonsasiya Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş Katibinə yazılı bildirişin verilməsi yolu ilə həyata keçirilir.

Maddə 15: Əgər denonsasiya nəticəsində Konvensiya üzvlərinin sayı on altıdan az olarsa, Konvensiya sonuncu denonsasiyanın qüvvəyə mindiyi gün öz qüvvəsini itirir.

Maddə 16: Bu Konvensiyaya yenidən baxılması tələbi istənilən vaxt Razılığa gələn tərəflərdən hər hansı biri tərəfindən Baş Katibin adına yazılı məlumat verilməsi yolu ilə qoyula bilər.

Əgər bu cür tələb hər hansı tədbirlərin görülməsini ləbüd sayırsa, Baş Assambleya bu cür tələb barədə hansı tədbirlərin görülməsinin vacib olduğuna dair qərar verir.

Maddə 17: Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş Katibi Birləşmiş Millətlər Təşkilatının bütün üzvlərini və XI maddədə nəzərdə tutulmuş Təşkilatın üzvü olmayan dövlətləri məlumatlandırır:

a) XI maddəyə müvafiq olaraq imzalama, ratifikasiya və qoşulma haqqında qəbul edilmiş bütün aktlar barədə;

- b)XII maddəyə müvafiq olaraq qəbul edilmiş bütün bəyanatlar barədə;
- c)XIII maddəyə müvafiq olaraq bu Konvensiyanın qüvvəyə mindiyi gün barədə;
- d) XIV maddəyə müvafiq olaraq qəbul edilmiş denonsasiyalar barədə;
- e) XV maddəyə müvafiq olaraq Konvensiyanın ləğvi barədə;
- f) XVI maddəyə müvafiq olaraq qəbul edilmiş bəyanatlar barədə.

Maddə 18: Konvensiyanın əsli Birləşmiş Millətlər Təşkilatının arxivində saxlancaqdır.

Konvensiyanın təsdiq edilmiş surətləri Birləşmiş Millətlər Təşkilatının bütün üzvlərinə və XI maddədə nəzərdə tutulmuş Təşkilatın üzvü olmayan dövlətlərə göndərilir.

Maddə 19: Bu Konvensiya qüvvəyə mindiyi gün Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş Katibi tərəfindən qeydiyyata alınır.

Genosid cinayətinin qarşısının alınması və onun cəzalandırılması haqqında Konvensiyaya qoşulmaq barədə Azərbaycan Respublikasının Qanunu Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi qərara alır:

1.Azərbaycan Respublikası Genosid cinayətinin qarşısının alınması və onun cəzalandırılması haqqında Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş Assambleyası tərəfindən 9 dekabr 1948-ci il tarixdə qəbul olunmuş Konvensiyaya qoşulsun.

2.Bu Qanun dərc edildiyi gündən qüvvəyə minir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər ƏLİYEV. Bakı şəhəri, 31 may 1996-cı il. № 97-IQ. «Azərbaycan» qəzetində dərc edilmişdir. (25 iyun 1996-cı il, № 119) «Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplumunda dərc edilmişdir (31 avqust 1997-ci il, № 2, maddə 124)

"Azərbaycanlıların soyqırımı haqqında" Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı

Azərbaycan Respublikası müstəqillik qazandıqdan sonra xalqımızın tarixi keçmişinin obyektiv mənzərəsini yaratmaq imkanı əldə edilmişdir. Uzun illər gizli saxlanılan, üzərinə qadağa qoyulmuş həqiqətlər açılır, təhrif edilmiş hadisələr özünün əsl qiymətini alır.

Azərbaycan xalqına qarşı dəfələrlə törədilmiş və uzun illərdən bəri öz siyasi-hüquqi qiymətini almamış soyqırımı da tarixin açılmamış səhifələrindən biridir.

1813-cü və 1828-ci illərdə imzalanan Gülüstan və Türkmənçay müqavilələri Azərbaycan xalqının parçalanmasının, tarixi torpaqlarımızın bölünməsinin əsasını qoydu. Azərbaycan xalqının bu milli faciəsinin davamı kimi onun torpaqlarının zəbti başlandı. Qısa bir müddətdə bu siyasət gerçəkləşdirilərək

ermənilərin kütləvi surətdə Azərbaycan torpaqlarına köçürülməsi həyata keçirildi. Soyqırımı Azərbaycan torpaqlarının işğalının ayrılmaz bir hissəsinə çevrildi.

İrəvan, Naxçıvan və Qarabağ xanlıqlarının ərazilərində məskunlaşdırılan ermənilər orada yaşayan azərbaycanlılarla müqayisədə azlıq təşkil etmələrinə baxmayaraq öz havadarlarının himayəsi altında «Erməni vilayəti» adlandırılan inziləti bölgünün yaradılmasına nail oldular. Belə süni ərazi bölgüsü ilə, əslində, azərbaycanlıların öz torpaqlarından qovulması və məhv edilməsi siyasətinin bünövrəsi qoyuldu. «Böyük Ermənistan» ideyaları təbliğ olunmağa başlandı. Bu uydurma dövlətin Azərbaycan torpaqlarında yaradılmasına «bəraət qazandırmaq məqsədi ilə» erməni xalqının tarixinin saxtalaşdırılmasına yönəlmiş geniş miqyaslı proqramlar reallaşdırıldı. Azərbaycanın və ümumən Qafqazın tarixinin təhrif olunması həmin proqramların mühüm tərkib hissəsini təşkil edirdi. «Böyük Ermənistan» yaratmaq xülyəsindən ruhlanan erməni qəsbkarları 1905-1907-ci illərdə azərbaycanlılara qarşı açıq şəkildə geniş miqyaslı qanlı aksiyalar həyata keçirdilər. Ermənilərin Bakıdan başlanan vəhşilikləri Azərbaycanı və indiki Ermənistan ərazisindəki Azərbaycan kəndlərini əhatə etdi. Yüzlərlə yaşayış məntəqəsi dağıdılıb yerlə yeksan edildi, minlərlə azərbaycanlı vəhşicisinə qətlə yetirildi. Bu hadisələrin təşkilatçıları məsələnin mahiyyətinin açılmasına, ona düzgün hüquqi-siyasi qiymət verilməsinə maneçilik törədərək azərbaycanlıların mənfi obrazını yaratmış, özlərinin avantürist torpaq iddialarını pərdələmişlər.

Birinci dünya müharibəsi, Rusiyada baş vermiş 1917-ci il fevral və oktyabr çevrilişlərindən məharətlə istifadə edən ermənilər öz iddialarını bolşevik bayrağı altında reallaşdırmağa nail oldular. 1918-ci ilin mart ayından etibarən əksinqilabçı ünsürlərlə mübarizə şüarı altında Bakı Kommunası tərəfindən ümumən Bakı quberniyasını azərbaycanlılardan təmizləmək məqsədi güdən mənfur plan həyata keçirilməyə başlandı.

Həmin günlərdə ermənilərin törətdikləri cinayətlər Azərbaycan xalqının yaddaşına əbədi həkk olunmuşdur. Minlərlə dinc azərbaycanlı əhali yalnız milli mənsubiyyətinə görə məhv edilmişdir. Ermənilər evlərə od vurmuş, insanları diri-diri yandırmışlar. Milli memarlıq incilərini, məktəbləri, xəstəxanaları, məscid və digər abidələri dağıtmış, Bakının böyük bir hissəsini xarabalığa çevirmişlər.

Azərbaycanlıların soyqırımı Bakı, Şamaxı, Quba qəzalarında, Qarabağda, Zəngəzurda, Naxçıvanda, Lənkəranda və Azərbaycanın başqa bölgələrində xüsusi qəddarlıqlarla həyata keçirilmişdir. Bu ərazilərdə dinc əhali kütləvi surətdə qətlə yetirilmiş, kəndlər yandırılmış, milli mədəniyyət abidələri dağıdılıb məhv edilmişdir.

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti yarandıqdan sonra 1918-ci ilin mart hadisələrinə xüsusi diqqət yetirilmişdir. Nazirlər Şurası 1918-ci il iyulun 15-də bu faciənin tədqiqi məqsədi ilə Fövqəladə İstintaq Komissiyasının yaradılması haqqında qərar qəbul etdi. Komissiya mart soyqırımını, ilkin mərhələdə Şamaxıdakı vəhşilikləri, İrəvan quberniyası ərazisində ermənilərin törətdikləri ağır

cinayətləri araşdırdı. Dünya ictimaiyyətinə bu həqiqətləri çatdırmaq üçün Xarici İşlər Nazirliyi nəzdində xüsusi qurum yaradıldı. 1919 və 1920-ci ilin mart ayının 31-i iki dəfə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti tərəfindən ümummilli matəm günü kimi qeyd edilmişdir. Əslində bu, azərbaycanlılara qarşı yürüdülmən soyqırımı və bir əsrdən artıq davam edən torpaqlarımızın işğalı proseslərinə tarixdə ilk dəfə siyasi qiymət vermək cəhdi idi. Lakin Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin süqutu bu işin başa çatmasına imkan vermədi.

Zaqafqaziyanın sovetləşməsindən öz çirkin məqsədləri üçün istifadə edən ermənilər 1920-ci ildə Zəngəzuru və Azərbaycanın bir sıra digər torpaqlarını Ermənistan SSR-in ərazisi elan etdilər. Sonrakı dövrdə bu ərazilərdəki azərbaycanlıların deportasiya edilməsi siyasətini daha da genişləndirmək məqsədi ilə yeni vasitələr əl atdılar. Bunun üçün onlar SSRİ Nazirlər Sovetinin 23 dekabr 1947-ci il «Ermənistan SSR-dən kolxozçuların və başqa azərbaycanlı əhalinin Azərbaycan SSR-in Kür-Araz ovalığına köçürülməsi haqqında» xüsusi qərarına və 1948-1953-cü illərdə azərbaycanlıların öz tarixi torpaqlarından kütləvi surətdə deportasiyasına dövlət səviyyəsində nail oldular.

Erməni millətçiləri öz havadarlarının köməyi ilə 50-ci illərdən etibarən Azərbaycan xalqına qarşı kəskin mənəvi təcavüz kampaniyasına başladılar. Keçmiş sovet məkanında müntəzəm şəkildə yayılan kitab, jurnal və qəzetlərdə milli mədəniyyətimizin, klassik irsimizin, memarlıq abidələrimizin ən nəfis nümunələrinin erməni xalqına mənsub olduğunu sübut etməyə çalışırdılar. Eyni zamanda onlar tərəfindən bütün dünyada azərbaycanlıların mənfi obrazını formalaşdırmaq cəhdləri də güclənirdi. «Yazıq, məzlum erməni xalqı»nın surətini yaradaraq əsrin əvvəllərində regionda baş verən hadisələr şüurlu surətdə təhrif olunur, azərbaycanlılara qarşı soyqırım törədənlər soyqırım qurbanları kimi qələmə verilirdi.

Əsrin əvvəllərində əksər əhalisi azərbaycanlı olan İrəvan şəhərindən və Ermənistan SSR-in digər bölgələrindən soydaşlarımız təqilələrə məruz qalaraq kütləvi surətdə qovulur. Azərbaycanlıların hüquqları ermənilər tərəfindən kobudcasına pozulur, ana dilində təhsil almasına əngəllər törədilir, onlara qarşı repressiyalar həyata keçirilir. Azərbaycan kəndlərinin tarixi adları dəyişdirilir, toponimika tarixində misli görünməyən qədim toponimlərin müasir adlarla əvəzlənmə prosesi baş verir.

Saxtalaşdırılmış erməni tarixi gənc ermənilərin şovinst ruhunda böyüməsinə zəmin yaratmaq üçün dövlət siyasəti səviyyəsinə qaldırılır. Böyük humanist ideallara xidmət edən Azərbaycan ədəbiyyatı və mədəniyyəti ruhunda tərbiyə olunmuş yeni nəslimiz ekstremist erməni ideologiyasının təqilələrinə məruz qalır. Azərbaycan xalqının mənəviyyatına, milli qüruruna və mənliliyinə yönəlmiş böhtanlar siyasi və hərbi təcavüz üçün ideoloji zəmin yaradırdı. Xalqımıza qarşı aparılan soyqırım siyasəti özünün siyasi-hüquqi qiymətini tapmadığı üçün tarixi faktlar sovet mətbuatında ermənilər tərəfindən təhrif olunur və ictimai fikir

çaşdırılırdı. Ermənilərin Sovet rejimindən bəhrələnərək həyata keçirdikləri və 80-ci illərin ortalarında daha da güclənən antiəzərbaycan təbliğatına Azərbaycan Respublikasının rəhbərliyi vaxtında lazımi qiymət vermədi.

1988-ci ildən ortaya atılan qondarma Dağlıq Qarabağ konfliktinin ilkin mərhələsində yüz minlərlə azərbaycanlının öz tarixi torpaqlarından qovulmasına da respublikada düzgün siyasi qiymət verilmədi.

Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin Ermənistan SSR-in tərkibinə daxil edilməsi haqqında ermənilərin qeyri-konstitusion qərarını və Moskvanın əslində bu vilayəti Xüsusi İdarəetmə Komitəsi vasitəsi ilə Azərbaycanın tabeliyindən çıxarmasını xalqımız ciddi narazılıqla qarşıladı və mühüm siyasi aksiyalara əl atmaq məcburiyyəti qarşısında qaldı. Respublikada keçirilən mitinqlər zamanı torpaqlarımızın işğalı siyasəti qətiyyətlə pislənsə də, Azərbaycan rəhbərliyi öz passiv mövqeyindən əl çəkmədi. Məhz elə bunun nəticəsi olaraq, 1990-cı ilin yanvar ayında getdikcə güclənən xalq hərəkatını boğmaq məqsədi ilə Bakıya qoşunlar yeridildi, yüzlərlə azərbaycanlı məhv və şikəst edildi, yaralandı, digər fiziki təzyiqlərə məruz qoyuldu.

1992-ci ilin fevralında ermənilər Xocalı şəhərinin əhalisinə misli görünməyən divan tutdu. Tariximizə Xocalı soyqırımı kimi həkk olunan bu qanlı faciə minlərlə azərbaycanlının məhv edilməsi, əsir alınması, şəhərin yerlə yeksan edilməsi ilə qurtardı.

Millətçi-separatçı ermənilərin Dağlıq Qarabağda başladığı avantürüst hərəkatın nəticəsi olaraq bu gün bir milyondan artıq soydaşımız erməni qəsbkarları tərəfindən öz doğma yurd-yuvalarından didərgin salınmış, çadırlarda yaşamağa məhkum edilmişdir. Ərazimizin 20 faizinin erməni silahlı qüvvələri tərəfindən işğalı zamanı minlərlə vətəndaşımız şəhid olmuş, xəsarət almışdır.

Azərbaycanın XIX-XX əsrlərdə baş verən bütün faciələri torpaqlarının zəbt ilə müşayiət olunaraq, ermənilərin azərbaycanlılara qarşı düşünülmüş, planlı surətdə həyata keçirdiyi soyqırım siyasətinin ayrı-ayrı mərhələlərini təşkil etmişdir. Bu hadisəbrin yalnız birinə -1918-ci il mart qırğımına siyasi qiymət vermək cəhdi göstərilmişdir. Azərbaycan Xalq cümhuriyyətinin varisi kimi Azərbaycan Respublikası bu gün onun axıra qədər həyata keçirə bilmədiyi qərarların məntiqi davamı olaraq soyqırım hadisələrinə siyasi qiymət vermək borcunu tarixin hökmü kimi qəbul edir.

Azərbaycan xalqına qarşı törədilmiş bütün soyqırım faciələrini qeyd etmək məqsədi ilə qərara alıram:

1.31 mart Azərbaycanlıların Soyqırımı Günü elan edilsin.

2. Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə tövsiyə olunsun ki, azərbaycanlıların soyqırımı ilə bağlı hadisələrə həsr olunmuş xüsusi sessiyanın keçirilməsi məsələsinə baxsın.

Heydər ƏLİYEV, Azərbaycan Respublikası Prezidenti Bakı şəhəri, 26 mart 1998-ci il.

Xocalı soyqırımı qurbanlarının xatirəsinə sükut dəqiqəsi elan edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı

1992-ci il fevral ayının 26-da Ermənistan silahlı qüvvələri Azərbaycan xalqına qarşı misli görünməmiş Xocalı soyqırımı törətmişlər. Bu kütləvi və amansız qırğın aktı erməni qəsbkarlarının Azərbaycan dövlət müstəqilliyini, ərazi bütövlüyünü hədəf almış məqsədyönlü irticaçı siyasətinin növbəti qanlı səhifəsi olmaqla, təkcə Azərbaycan xalqına deyil, bütün insanlığa qarşı cinayətdir və bəşər tarixində qara ləkə kimi qalacaqdır.

Xocalı soyqırımı qurbanlarının xatirəsini yad etmək məqsədi ilə qərara alıram: Hər il fevral ayının 26-sı saat 17:00-da Azərbaycan Respublikası ərazisində Xocalı soyqırımı qurbanlarının xatirəsinə ehtiram əlaməti olaraq sükut dəqiqəsi elan edilsin.

Heydər Əliyev Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Bakı şəhəri, 25 fevral 1997-ci il.

Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsindən Çıxarış¹

Maddə 103. Soyqırım: Hər hansı milli, etnik, irqi və ya dini qrupu, bir qrup kimi bütövlükdə və ya qismən məhv etmək məqsədi ilə qrup üzvlərini öldürmə, qrup üzvlərinin sağlamlığına ağır zərər vurma və ya onların əqli qabiliyyətinə ciddi zərər vurma, qrupun bütövlükdə və ya qismən fiziki məhvinə yönəlmiş yaşayış şəraiti yaratma, qrup daxilində doğumların qarşısını almağa yönəlmiş tədbirləri həyata keçirmə, bir qrupa mənsub olan uşaqları zorla başqa qrupa keçirmə on ildən on beş ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə və ya ömürlük azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılır.

Maddə 104. Soyqırımın törədilməsinə təhrik etmə: Bu Məcəllənin 103-cü maddəsi ilə nəzərdə tutulmuş hər hansı bir əməlin törədilməsinə bilavasitə və açıq təhrik etmə beş ildən on ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılır.

---

¹ Səhifə 77-də bu maddənin şərhini verilmişdir.

Beynəlxalq Cinayət Məhkəməsinin Statutundan Çıxarış²

Maddə 6. Soyqırım: Bu Statuta görə «soyqırım» hər hansı milli, etnik, irqi və ya dini qrupun qismən və ya bütövlükdə məhv edilməsi niyyəti ilə törədilən aşağıdakı hərəkətlərdən biridir:

- a)**bu cür qrup üzvlərinin öldürülməsi;
- b)**bu cür qrup üzvlərinə ağır bədən xəsarətlərinin və yaxud əqli qabiliyyətinə ciddi zərər yetirilməsi;
- c)**qəsdən hər hansı bir qrupun tam və ya qismən fiziki məhvini nəzərdə tutan həyat şəraiti yaradılması;
- d)**bu cür qrup daxilində doğumun qarşısını almağa yönəlmiş tədbirlərin həyata keçirilməsi;
- e)**bir insan qrupuna mənsub olan uşaqların zorla başqa qrupa verilməsi.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin səlahiyyətlərini həyata keçirən Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin sədri Heydər Əliyevin BMT Təhlükəsizlik Şurasının sədrinə yazılı müraciəti (26iyul 1993-cü il)

1988-ci ildə Azərbaycan Respublikasının ərazisi olan Dağlıq Qarabağda azərbaycanlılarla yanaşı yaşayan ermənilərin Dağlıq Qarabağın Ermənistanla birləşdirilməsi iddiaları ilə yaranan süni problem artıq müharibə şəklini alaraq 1992-ci ildə erməni silahlı birləşmələri tərəfindən Azərbaycan ərazilərinin zəbt edilməsinə gətirilə çıxardı.

1992-ci il fevralın 26-da Xocalı, mayın 8-i və 18-də isə Şuşa və Laçın rayonları işğal edildi. Azərbaycan hökumətinin münaqişənin dinc yollarla aradan qaldırılması sahəsindəki söylərinə baxmayaraq Ermənistan tərəfi sülhün yaranmasına əngəllər törədirdi.

ATƏM-in münaqişənin həllindəki vasitəçiliyi isə heç bir nəticə vermirdi. Artıq bu arada Azərbaycan ərazisinin 17 faizindən çoxu erməni təcavüzkarları tərəfindən qəsb edilmişdi. BMT Təhlükəsizlik Şurasının Kəlbəcər rayonunun zəbt edilməsi ilə bağlı işğalçı qonşuların birmənalı şəkildə Azərbaycan ərazilərindən çıxarılmasını tələb edən 822 sayılı qətnaməsinə əməl etməyən Ermənistan öz təcavüzkar siyasətini davam etdirərək 1993-cü ilin iyul ayında Ağdam rayonunu işğal edir.

---

² Международный Уголовный Суд (сборник документов) - Казань. Центр инновационных технологий. 2004.

1993-cü il iyulun 26-da Azərbaycan Respublikası Prezidentinin səlahiyyətlərini həyata keçirən Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin sədri Heydər Əliyev erməni təcavüzünün qarşısının alınması məqsədilə təcili tədbirlər görülməsi üçün BMT Təhlükəsizlik Şurasının dərhal çağırılması xahişi ilə Təhlükəsizlik Şurasının sədrinə yazılı müraciət edir.

26 iyul 1993-cü il.

**Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin
səlahiyyətlərini həyata keçirən Azərbaycan Respublikası
Ali Sovetinin sədri Heydər Əliyevin BMT Təhlükəsizlik
Şurasının sədrinə və BMT-nin baş Katibinə məktubu**

1991-1992-ci illərdə hərbi əməliyyatlar geniş vüsət almağa başladı. 1992-ci ilin fevral ayında erməni işğalçıları Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ bölgəsində 800 nəfərin ölümü ilə nəticələnən Xocalı soyqırımını həyata keçirdi. Həmin ilin may ayında isə bu hücumlar Şuşanın, sonra da Laçının süqutu ilə nəticələndi.

BMT-nin Təhlükəsizlik Şurasının qəbul etdiyi qətnamələrə məhəl qoymayan erməni silahlı birləşmələri Azərbaycan torpaqlarını işğal etməyə davam edirdilər.

Yaranmış gərgin vəziyyətlə bağlı 1993-cü il avqustun 18-də Azərbaycan Respublikası prezidentinin səlahiyyətlərini həyata keçirən Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin sədri Heydər Əliyev BMT Təhlükəsizlik Şurasının sədrinə yazılı müraciət edir.

BMT Təhlükəsizlik Şurasının sədrinə: Hörmətli cənab sədr!

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Təhlükəsizlik Şurası tərəfindən 822 və 853 nömrəli qətnamələrin qəbul edilməsindən artıq kifayət qədər vaxt keçmişdir. Lakin indiyədək heç bir əsər-əlamət yoxdur ki, Ermənistan Respublikası, Dağlıq Qarabağ ənnənilərinin uydurma rəhbərliyi belə yüksək hörmətli beynəlxalq təşkilatın qərarını yerinə yetirmək niyyətindədirlər.

Tamamilə aydındır ki, nəinki işğal olunmuş, yandırılmış və talan edilmiş Kəlbəcər və Ağdam rayonları, həm də digər Azərbaycan əraziləri tərk edilməmişdir. BMT Təhlükəsizlik Şurasının qərarlarına və bütün beynəlxalq hüquq normalarına təcavüzkar həyasızcasına məhəl qoymur. Füzuli rayonunda azərbaycanlılar yaşayan dinc kəndləri zəbt etməkdə və yandırmaqdadır, Füzuli şəhəri üzünə güclü hücum əməliyyatı aparır, Cəbrayıl, Qubadlı istiqamətində oramızın içrilərinə doğru hücumu genişləndirir. Bərdə şəhərini və başqa yaşayış məntəqələrini ələ keçirməyə çalışır.

Açıq təcavüz faktı o dərəcədə aşkardır ki, hər hansı əlavə faktlar gətirmək lüzumsuzdur, əminəm ki, onlar sizə BMT-nin Bakıdakı nümayəndəsi, bu yaxınlarda Füzulidə olmuş cənab Mahmud Əl-Səidin məruzələrindən məlumdur.

İzah olunanlarla əlaqədar xahiş edirəm, Təhlükəsizlik Şurası dərhal çağırılsın və təcavüzkarı dayandırmaq, qan tökülməsinə son qoymaq, Azərbaycan Respublikasının yüz minlərlə müdafiəsiz dinc sakinini qorumaq üçün, nəhayət, kəsərli və təxirəsalınmaz tədbirlər görülsün.

Heydər ƏLİYEV, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin səlahiyyətlərini həyata keçirən Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin sədri, 18 avqust 1993-cü il.

Xocalı soyqırımını qurbanlarının ailələrinə (1 mart 1994-cü il)

Əziz xocalılar! Hörmətli həmvətənlər!

İki il öncə, 26 fevral 1992-ci ildə Xocalı şəhərində dünya misli görünməyən dəhşətli bir vəhşiliyin şahidi oldu. Erməni hərbi quldurları aylarla tam mühasirədə saxlanan Xocalı şəhərini yerlə yeksan etdilər. Köməksiz müлки əhali azğın bir amansızlıqla qətlə yetirildi. Südəmə körpələrə, əlsiz-ayaqsız qocalara, qadınlara, uşaqlara belə aman verilmədi. Bütövlükdə Azərbaycan xalqına qarşı yönəldilmiş Xocalı soyqırımını öz ağlasığmaz qəddarlığı və qeyri-insani cəza üsulları ilə bəşər tarixində tayı-bərabəri olmayan bir vəhşilik aktıdır. Bu soyqırımını eyni zamanda bütün bəşəriyyətə qarşı tarixi bir cinayətdir.

Mənəvi fiziki itkimiz əvəzolunmaz dərəcədə ağırdır. Təəssüf ki, son altı ildə Azərbaycanın siyasi həyatında mövcud olmuş hərc-mərcliklər, anarxiya, milli taleyimizə biganə siyasi ambisiyalar, hakimiyyət oyunları və siyasi qruplar arasında münaqişələr də həyatımızda baş vermiş bütün faciələrdə az rol oynamamışdır. Nəticədə tariximizə qara səhifələr yazılmış, xalqımızın qəlbinə sağalmaz yaralar vurulmuşdur. Respublikanın hüquq-mühafizə orqanları günahkarların aşkar edilməsi istiqamətində ardıcıl iş aparır. Əmin ola bilərsiniz ki, törədilmiş cinayətin məsuliyyətindən heç kəs yaxa qurtara bilməyəcəkdir.

Dünyada hər şeyin, dərdin də, əzabların da bir sonu var. O cümlədən, məcburən qatıldığıımız müharibənin də. Xalqımızı əmin etmək istəyirəm ki, müqəddəs vətənimizin real müstəqilliyi və torpaqlarımızın düşmən tapdığından tam azad olacağı gün uzaqda deyildir. Hamımızın sıx birliyimizlə biz bu ağır tale sınağından qələbəylə çıxacağıq və hər kəs öz doğma od-ocağına qayıdacaqdır.

Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin qərarı ilə 26 fevral "Xocalı soyqırımını və milli matəm günü" elan olunmuş, bu barədə bütün beynəlxalq təşkilatlara məlumat verilmişdir. Bu gün ölkəmizin hər yerində Xocalının günahsız qurbanlarının əziz xatirəsi ehtiramla yad edilir. Xocalı soyqırımını qurbanlarının müqəddəs ruhu qarşısında bir daha baş əyir, onların qohumlarına və bütün Azərbaycan xalqına başsağlığı verirəm.

Allah bütün şəhidlərimizə rəhmət eləsin.

Heydər ƏLİYEV, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti. 1 mart 1994-cü il.

Xocalı soyqırımının ildönümü ilə əlaqədar Azərbaycan xalqına müraciət

Əziz həmvətənlər! Hörmətli soydaşlar!

Bu gün mən Sizə insanlığın tarixində ən qəddar və amansız kütləvi terror hadisələrindən biri olan Xocalı soyqırımı münasibətilə müraciət edirəm.

Xocalı faciəsi iki yüz ildən çox müddətdə davakar erməni millətçiləri tərəfindən xalqımıza qarşı aparılan etnik təmizləmə və soyqırımı siyasətinin qanlı səhifəsidir. Müxtəlif vaxtlarda fərqli şəkildə, xüsusi incəliklə yeridilən bu mənfur siyasət və düşmənçilik heç zaman dayanmamış, gah açıq qarşıdurma və qanlı toqquşmalar şəklini almış, gah da dövrün tələblərinə uyğun ideoloji forma ilə pərdələnmişdir.

15 il əvvəl təcavüzkar erməni şovinistlərinin irəli sürdükləri ərazi iddiaları azərbaycanlıların qədim torpaqlarından kütləvi deportasiyasına, çoxsaylı terror aktlarına və tam miqyaslı amansız müharibəyə səbəb oldu. Nəticədə on minlərlə insan həlak oldu, əlil vəziyyətinə düşdü, yüz minlərlə soydaşımız qaçqın və məcburi köçkünə çevrildi. Dağlıq Qarabağ və onun ətrafında olan 7 rayonumuz erməni hərbi birləşmələri tərəfindən işğal edildi. Lakin 1992-ci il fevralın 26-da qədim Xocalı şəhərinin misli görünməmiş qəddarlıqla məhv edilməsi bu faciələrin ən dəhşətliyi oldu. Erməni hərbi birləşmələri 366-cı sovet alayı ilə birlikdə qadınlara, uşaqlara, qocalara aman vermədən yüzlərlə insanı xüsusi vəhşiliklə qətlə yetirdi, onları hərbi tarixində analoqu olmayan işgəncə verməklə öldürdü, təhqirlərə məruz qoydu. Öz amansızlığına, vəhşiliyinə, kütləvililiyinə və törədilən cinayətlərin ağırlığına görə Xocalı faciəsi insanlığın tarixində qara ləkə kimi qalacaqdır.

Xocalı soyqırımını törətməkdə erməni şovinistlərinin məqsədi xalqımızı qorxutmaq, vahimə içində saxlamaq, onun mübarizə əzmini qırmaq, işğal faktı ilə barışmasına nail olmaq idi. Lakin düşmən öz məkrli niyyətlərinə çata bilmədi. Xocalı müdafiəçiləri təpədən dırnağa qədər müasir silahlarla təchiz olunmuş düşmən qarşısında özünü itirmədi, əyilmədi, qəhrəmanlıq və rəşadət nümunələri göstərdi. Onlar qeyri-bərabər döyüşdə igidliliklə vuruşaraq, əsl fədakarlıq və vətənpərvərlik nümayiş etdirdilər. Xocalı faciəsindən danışarkən o zaman Azərbaycana rəhbərlik edən şəxslərin və xalqa rəhbərliyə iddialı olan qüvvələrin siyasi və mənəvi məsuliyyətini ayrıca qeyd etmək lazımdır. Öz vəzifə borcuna görə vətəndaşların asayişini və təhlükəsizliyini qorumalı olan dövlət orqanları şəhərin müdafiəsini təşkil etmək üçün heç bir əməli tədbir görməmiş, şəhər sakinlərini taleyin ümidinə buraxmışdılar. Uzun müddət mühasirə şəraitində qalan güclü düşmənlə mərdliklə vuruşan şəhərin müdafiəçilərinə heç bir kömək göstərilməmişdir. Respublikanın rəsmi rəhbərliyi baş vermiş ağır cinayət və soyqırım aktının miqyasları və ağırlığı haqqında dünya dövlətlərinə və beynəlxalq ictimaiyyətə məlumat vermək, həqiqəti çatdırmaq əvəzinə, real vəziyyəti gizlətməyə cəhd etmiş, tam fəaliyyətsizlik, məsuliyyətsizlik və xalqın taleyinə

biganəlik nümayiş etdirmişdi. Sonradan da Xocalı soyqırımının mahiyyətini açmaq, onun təşkilatçılarını və icraçılarını ifşa etmək üçün heç bir iş görülməmişdir. Xalqımızın faciəsi, yüzlərlə insanın məhv olmuş həyatı o zamankı hakimiyyət və müxalifət tərəfindən yalnız siyasi mübarizədə qarşılıqlı ittihamlar üçün vasitə rolunu oynamışdır. 1994-cü ildən başlayaraq Azərbaycan hökuməti və parlamenti Xocalı soyqırımı və bütövlükdə erməni şovinist-millətçilərinin azərbaycanlılara qarşı törətdiyi cinayətlər haqqında həqiqətləri olduğu kimi bütün miqyası və dəhşətləri ilə dünya dövlətlərinə, parlamentlərinə, geniş ictimaiyyətə çatdırmaq, bütün bunların soyqırımı siyasəti kimi tanınmasına nail olmaq xətti yeridir. Bu, Xocalı şəhidlərinin, Vətən müdafiəçilərinin ruhu qarşısında bizim vətəndaşlıq və insanlıq borcumuz olmaqla bərabər, həm də faciənin beynəlxalq hüquqi-siyasi qiymət almasına, onun ideoloqlarının, təşkilatçılarının və icraçılarının layiqincə cəzalandırılmasına yönəlmişdir. Azərbaycanın dövlət rəhbərliyi Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin beynəlxalq hüquq prinsiplərinə uyğun ədalətli həlli, ərazilərimizin işğaldan azad edilməsi üçün məqsədyönlü və ardıcıl iş aparır. Haqq-ədalət, beynəlxalq hüquq bizim tərəfimizdədir, zaman bizim xeyrimizə işləyir. Bu gün dövlətimiz və xalqımız iqtisadi, siyasi və mənəvi cəhətdən müqayisə olunmaz dərəcədə güclənib, müstəqil Azərbaycan dövləti dünya siyasətinin mühüm faktoruna çevrilib. İnanıram ki, Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinin daha da möhkəmlənməsi, sərhədlərinin toxunulmazlığının və ərazi bütövlüyünün təmin edilməsi Xocalı şəhidlərinə və xalqımızın bütün qəhrəman övladlarına ucaldılan möhtəşəm abidə olacaqdır!

Bu milli matəm günündə Xocalı şəhidlərinin və qəhrəmanlarının müqəddəs ruhu qarşısında baş çəkərək, Allahdan onlara rəhmət diləyir, onların yaxınlarına, bütün xalqımıza başsağlığı verirəm!

Heydər Əliyev, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti. Bakı şəhəri, 25 fevral 2003-cü il.

Xocalı soyqırımının ildönümü ilə əlaqədar Azərbaycan Xalqına Müraciət

Əziz həmvətənlər! Hörmətli soydaşlar!

Bu gün Sizə xalqımızın tarixində kədərli və faciəli bir səhifə, insanlığa qarşı ən qəddar və amansız kütləvi terror hadisələrindən olan Xocalı soyqırımı münasilətilə müraciət edirəm.

Xocalı faciəsi iki yüz ilə yaxın bir müddət ərzində erməni millətçilərinin və onların havadarlarının xalqımıza qarşı apardığı etnik təmizləmə və soyqırımı siyasətinin davamı və qanlı səhifəsi idi. Bu mənfur siyasət xalqımıza saysız-hesabsız müsibətlər və əzab-əziyyətlər gətirmişdir.

Ötən əsrin 80-ci illərinin ikinci yarısında təcavüzkar erməni millətçilərinin xalqımıza qarşı irəli sürdüyü yeni ərazi iddiaları azərbaycanlıların doğma

torpaqlarından kütləvi surətdə zorla qovulmasına, çoxsaylı terror aktları ilə müşayiət olunan geniş miqyaslı amansız müharibəyə gətirilə çıxardı. Nəticədə on minlərlə insan həlak oldu, yüz minlərlə soydaşımız qaçqın və məcburi köçkün vəziyyətinə düşdü. 1992-ci il fevralın 26-da Ermənistan hərbi birləşmələri tərəfindən qədim Xocalı şəhərinin misli görünməmiş qəddarlıqla məhv edilməsi, onun müdafiəçilərinə və dinc sakinlərə qanlı divan tutulması bu faciələrin ən dəhşətlisi idi. Yüzlərlə insan - qadın, uşaq, qoca xüsusi vəhşiliklə qətlə yetirildi və işgəncələrlə öldürüldü. Xocalı faciəsi öz qəddarlığına, kütləviliyinə və törədilən cinayətlərin ağırlığına görə bəşəriyyətə qarşı ağır cinayətlər sırasına daxil olmuşdur.

Xocalı soyqırımının törətməklə erməni millətçiləri məkrli məqsədlər güdürdü: xalqımızı qorxutmaq, vahimə yaratmaq, onun mübarizə əzmini qırmaq, torpaqların işğalı faktı ilə barışmağa məcbur etmək. Lakin hiyləgər və amansız düşmən məqsədinə çata bilmədi. Xocalı müdafiəçiləri qəddar düşmənlə mübarizədə əyilmədiklər, qəhrəmanlıqla vuruşaraq Vətənə sədaqət nümunəsi göstərdilər.

Xocalı faciəsindən danışarkən o zamankı rəsmi Azərbaycan rəhbərliyinin və ölkədə vəziyyətə ciddi təsir edən siyasi qüvvələrin acizliyini, səriştəsizliyini, xalqın taleyinə biganəliyini xüsusi qeyd etmək lazımdır. Dövlət rəhbərliyi xalqın qəzəbindən qorxaraq, hadisənin miqyasını kiçiltməyə cəhd etmiş, bu qanlı cinayət barədə beynəlxalq ictimaiyyətə operativ və ətraflı məlumat vermək üçün heç bir iş görməmişdi. O zamankı müxalifət isə faciədən xalqın narazılıq dalğası üzərində hakimiyyətə gəlmək üçün istifadə etdi. O zaman Azərbaycanda hökm sürən hərəmərçlik, hakimiyyətin nüfuzsuzluğu, lidersizlik bu qanlı fəlakətin baş verməsinə şərait yaratdı.

1994-cü ildən ümummillə liderimiz Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə Azərbaycan hökuməti və parlamenti erməni millətçilərinin azərbaycanlılara qarşı törətdiyi cinayətlər, o cümlədən Xocalı soyqırımını haqqında həqiqətləri bütün miqyası və dəhşətləri ilə dünya dövlətlərinə və beynəlxalq ictimaiyyətə çatdırmaq, bunların soyqırımını siyasəti kimi tanımasına nail olmaq üçün inadlı və ardıcıl fəaliyyət göstərir. Məqsəd Xocalı faciəsinə beynəlxalq hüquqi-siyasi qiymət verilməsinə, onun təşkilatçılarının, ideoloqlarının və icraçılarının dünya ictimaiyyətinin gözündə ifşasına və cəzalandırılmasına nail olmaqdır. Bu, bir tərəfdən Xocalı müdafiəçilərinin və şəhidlərinin ruhu qarşısında bizim insanlıq və vətəndaşlıq borcumuzdur. Digər tərəfdən isə, insanlığa qarşı yönəlmiş bu cür qəddar cinayətlərin gələcəkdə təkrar olunmaması üçün mühüm şərtidir.

Hazırda Azərbaycan rəhbərliyi Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin beynəlxalq hüquq normalarına uyğun, Azərbaycanın suverenliyi və ərazi bütövlüyü çərçivəsində həll olunması üçün ardıcıl fəaliyyət göstərir.

Aparıcı dünya dövlətləri, nüfuzlu beynəlxalq təşkilatlar getdikcə daha artıq dərəcədə Azərbaycanın ədalətli mövqeyini qəbul edir, ərazilərimizin işğalı

faktını etiraf edir, Ermənistandan Azərbaycan torpaqlarını azad etməyi tələb edirlər. Biz dövlətimizin iqtisadi, siyasi qüdrətinə və qazanılmış təcrübəyə arxalanaraq, problemin ədalətli həlli istiqamətində səylərimizi inadla davam etdirəcəyik.

Vətəndaşlarımız, soydaşlarımız unutmamaladırlar ki, erməni millətçilərinin anti-Azərbaycan təbliğatı getdikcə daha incə, daha mənfur formalarda davam etdirilir, ərazi iddialarını əsaslandırmaq üçün yeni-yeni əsassız tezislər uydurulur. Buna görə də belə ideoloji təxribatlara qarşı ayıq olmalı, onları vaxtında ifşa etməliyik.

Hazırda Azərbaycan dövləti, vətəndaşlarımız, xaricdəki soydaşlarımız Xocalı həqiqətlərinin dünyaya çatdırılması, onun əsl soyqırımı aktı kimi tanınması istiqamətində ardıcıl tədbirlər görürlər. Belə tədbirlər hər il daha əhatəli və peşəkar səviyyədə keçirilməli, xaricdəki soydaşlarımız isə öz fəallığını daha da artırmalıdırlar.

Bu kədərli matəm günlərində Xocalı şəhidlərinin və qəhrəmanlarının əziz xatirəsini bir daha dərin hüznə yad edərək Allahdan rəhmət diləyir, onların yaxınlarına, bütün xalqımıza başsağlığı verirəm. Uğrunda çalışdığımız müstəqil, güclü, firavan Azərbaycan onların ruhu üçün ən böyük təsəlli olacaqdır.

İlham Əliyev, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti. Bakı şəhəri, 24fevral 2004-cü il.

Milli Məclisin dünya parlamentlərinə və beynəlxalq təşkilatlara müraciəti

Dövlət səviyyəsində qeyd edilən Xocalı soyqırımının (genosidinin) fevralın 26-da üçüncü ildönümü tamam olur. Keçən il parlamentin qərarı ilə Xocalı soyqırımı günü elan edilmiş həmin matəm xalqımız tərəfindən dərin hüznə yad edilir və artıq bu tarix millətin qəlbinə yaddaş günü kimi daxil olmuşdur.

Erməni tarixçiləri və siyasətçiləri guya erməni genosidi olan 1915-ci il hadisələrini ildən-ilə şişirtmək və təbliğ etməklə, əslində, əsrin əvvəlindən həyata keçirilən azərbaycanlıların kütləvi qırğını unudurmağa, dünya ictimaiyyətini çaşdırmağa çalışırlar.

Xocalı faciəsi XX əsrdə "Böyük Ermənistan" və monoetnik dövlət yaratmaq kimi şovinst siyasət müəllifləri olan ermənilərin Azərbaycan xalqının başına gətirdiyi ən dəhşətli cinayətlərdən biridir. İndiyədək dünya ictimaiyyəti və beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən dərk olunub pislənilməməsi və qarşısının alınmasına cəhd göstərilməməsi nəticəsində 1905-ci ildən başlayaraq Azərbaycan torpaqlarının ilhaqını davam etdirən erməni qəsbkarları XX əsrin sonunda, sivilizasiyalı dünyanın gözünün qabağında bütün insanlığa silinməz ləkə olan dəhşətli cinayət və vəhşilik törətmişlər.

Həmin gün qısa bir vaxt ərzində erməni silahlı dəstələri şəhərin dinc əhalisindən 613 nəfəri qəddarcasına, ağır işgəncə verməklə məhv etmiş, 421 nəfərə ağır xəsarət yetirmişlər. Bu zaman 1275 nəfər itkin düşmüş və girov götürülmüş, 10 min əhalisi olan şəhər talan edilmiş, tikililər dağıdılmış və yandırılmışdır. Xocalıdan sonra bu vəhşiliyi davam etdirən erməni quldurları düşünülmüş surətdə Dağlıq Qarabağın onlarla yaşayış məntəqəsini dağıtmış, Məşəli kəndini tamamilə yer üzündən silmiş, Qaradağlı kəndində yaşayanların əksəriyyətini məhv etmişlər.

Biz dünyanın bütün parlamentlərinə və beynəlxalq təşkilatlarına müraciət edərək xalqımızın başına gətirilən bu dəhşətli müsibət barədə, bütövlüklə əsrin əvvəlindən bu günə kimi 500 mindən artıq azərbaycanlının ermənilər tərəfindən öldürülməsi, azərbaycanlılar yaşayan 6 min kvadratkilometrlik əzəli azəri torpaqlarının zorla boşaldılması, həmin ərazidən 1 milyon nəfərdən çox azərbaycanlının qovulması, 2 minə yaxın Azərbaycan mənşəli yaşayış yerlərinin tarixi adının dəyişdirilməsi, ərazimizin 20 faizinin (12 rayonun) erməni hərbi birləşmələrinin işğalı altında olması, bunun nəticəsində 1 milyon nəfərin qaçqın kimi yaşaması faktlarını bütün dünya ictimaiyyətinə çatdırmağı və beynəlxalq prinsiplərə və hüquq normalarına uyğun olaraq bu vəhşilikləri pisləmələrini, Azərbaycanın işğalçılardan azad edilməsi üçün haqq səsələrini qaldırmalarını xahiş edirik.

Qoy heç bir xalqın həyatında Xocalı faciəsinə bənzər hadisə olmasın!
Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi. 24fevral 1995-ci il.

Xocalı Soyqırımının 10-cu ildönümünün anılması ilə əlaqədar Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin Bəyanatının təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin Qərarı

Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi qərara alır: Xocalı soyqırımının 10-cu ildönümü ilə əlaqədar Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin Bəyanatı təsdiq edilsin.

Xocalı Soyqırımının 10-cu ildönümü ilə əlaqədar Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin Bəyanatı

Xocalı soyqırımının 10-cu ildönümü bu günlər Azərbaycanda dərin hüzn içərisində qeyd edilir. Bu qəddar və amansız soyqırımı aktı insanlığın tarixinə dəhşətli terror hadisələrindən biri kimi daxil olmuşdur.

1992-ci il fevralın 26-da Ermənistan Respublikasının silahlı birləşmələri, Dağlıq Qarabağdakı yerli erməni yaraqlıları və keçmiş Sovet ordusunun 366-cı motoatıcı alayı Azərbaycanın ayrılmaz hissəsi olan Dağlıq Qarabağın Xocalı şəhərini sakinləri ilə birlikdə bütövlüklə məhv edərək insanlığa silinməz ləkə olan soyqırımı aktı törətmişlər. Cəmi bir neçə saat ərzində 613 nəfər dinc azərbaycanlı,

o cümlədən 63 uşaq, 106 qadın, 70 qoca yalnız azərbaycanlı olduğuna görə qəddarcasına, dözülməz işgəncə verilməklə öldürülmüş, 487 nəfərə ağır xəsarət yetirilmiş, 1275 sakin - köməksiz qocalar, uşaqlar, qadınlar girov götürülərək ağılasıgmaz zülmə, təhqirlərə və həqarətə məruz qoyulmuşlar. Erməni hərbiçiləri öldürdükləri insanların başlarının dərisini soymuş, müxtəlif əzalarını kəsmiş, körpə uşaqların gözlərini çıxarmış, hamilə qadınların qarınlarını yarmış, adamları diri-diri torpağa basdırmış və ya yandırmışlar.

Azərbaycan Respublikasının o dövrdəki prezidenti Ayaz Mütəllibovun və digər rəhbərlərinin cinayətkar səhlənkarlığı erməni millətçilərinin bu ağır cinayət əməlini törətməsinə şərait yaratmışdır. Hakimiyyətlə müxalifətin qarşılıqlı ittihamları və siyasi mübarizəsi nəticəsində Xocalının müdafiəsi lazımı səviyyədə təşkil edilməmiş, şəhərin dinc əhalisinə heç bir köməklik göstərilməmişdir.

Xocalı şəhərində törədilmiş müdhiş cinayətin xarakteri və miqyası bu soyqırımı aktının BMT Baş Məclisinin 1948-ci il 9 dekabr tarixli 260 (III) sayılı qətnaməsi ilə qəbul edilmiş "Soyqırımı cinayətinin qarşısının alınması və cəzalandırılması haqqında" Konvensiyada ifadə olunmuş müddəalara tam uyğun gəldiyini sübut edir.

Bu kütləvi və amansız qırğın aktı Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinə və ərazi bütövlüyünə qarşı çevrilmiş terror siyasətinin təzahürü olmaqla, təkcə azərbaycanlılara qarşı deyil, bütövlükdə insanlıq əleyhinə törədilmiş qəddar cinayət aktıdır. Erməni millətçiləri Xocalıda bu soyqırımı əməlini törədərkən doğma torpağını qəsbkarlara vermək istəməyən Azərbaycan xalqını qorxutmaq, onun mübarizə əzmini qırmaq və məhv etmək niyyəti güdmüşlər.

Təəssüf doğuran haldır ki, dövlətlər arasında sivil birgə yaşayış qaydalarının hakim olduğu XX əsrin sonlarında Ermənistan Respublikasının Azərbaycanın ərazi bütövlüyünə qəsd etməsinə, qonşu dövlətə torpaq iddialarını həyata keçirmək üçün işğalçılıq müharibəsi və etnik təmizləmə aparmasına, Xocalı soyqırımı kimi dəhşətli cinayətlər törətməsinə dünya birliyi biganə yanaşmış, təcavüzkarın cilovlanması üçün təsirli beynəlxalq tədbirlər görməmişdir. Qəsbkar dövlət olan Ermənistan ətrafında yaradılmış bu cəzasızlıq mühitinin nəticəsidir ki, indiyədək ölkəmizin ərazisinin 20 faizi, yəni Dağlıq Qarabağ və onun ətrafındakı 7 rayon Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal olunmuş, 1 milyondan çox azərbaycanlı yerindən-yurdundan didərgin salınmışdır. İşğal olunmuş torpaqların azad edilməsinə dair BMT Təhlükəsizlik Şurasının dörd qətnaməsinə (822, 853, 874 və 884 nömrəli qətnamələr), Avropa Şurası Parlament Assambleyasının, ATƏT-in Budapeşt, Lissabon və İstanbul sammitlərinin sənədlərinə məhəl qoymayan Ermənistan Respublikası Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü tanımaqdan imtina edir. Dağlıq Qarabağ ərazisində təkcə Ermənistandan deyil, digər ölkələrdən də gələn terrorçuların hazırlanması, Azərbaycan xalqına qarşı yeni cinayətlərin təşkil edilməsi üçün düşürgələr yaradılmışdır. Burada narkotik vasitələrin

dövriyyəindən və nəqlindən, silah alverindən əldə edilən gəlir terror məqsədləri üçün istifadə olunur.

Azərbaycan xalqına və digər qonşu dövlətlərə qarşı soyqırımı və terror Ermənistanda dövlət siyasəti səviyyəsinə qaldırılmışdır. Erməni millətçiliyinin məqsədlərinə nail olmaq üçün heç bir çirkin vasitədən çəkinməyən yerli və beynəlxalq terrorçu təşkilatların bu ölkədə sərbəst fəaliyyətinə hər cür şərait yaradılmışdır.

Son yüz ildən artıq bir dövrdə erməni xalqının bir neçə nəsli milli müstəsnaqlıq, Azərbaycan və digər xalqlara qarşı düşmənçilik ruhunda tərbiyə edilmişdir. Bu nifrət ideologiyasının törətdiyi faciəli nəticələr tarixdən yaxşı məlumdur.

XIX əsrin sonlarından etibarən böyük dövlətlərin himayəsindən istifadə edən erməni millətçiləri "Böyük Ermənistan" yaratmaq xülyasına düşmüş, iddia etdikləri əraziləri yerli sakinlərdən təmizləmək niyyəti ilə Qafqazda kütləvi terror aktları və qırğınlar törədərək, yüz minlərlə günahsız azərbaycanlıyı qatlə yetirmişlər.

1905-1907-ci illərdə İrəvanda və Zəngəzurda (müasir Ermənistan Respublikası ərazisində), Tiflisdə, Bakıda, Naxçıvanda, Gəncədə, Qarabağda, 1918-1920-ci illərdə Bakıda, Şamaxıda, Qubada, Muğanda, Lənkəranda dinc əhaliyə amansızcasına divan tutulmuşdur.

Azərbaycan xalqına qarşı düşmənçilik siyasəti Sovet hakimiyyəti illərində də davam etdirilmiş, SSRİ-nin ermənipərəst rəhbərliyinin köməyi ilə 1948-1953-cü illərdə, habelə 1988-1989-cu illərdə qısa bir vaxt içərisində Ermənistandan yarım milyona yaxın azərbaycanlı deportasiya edilmiş, yaxud qovulmuş, yüzlərlə azərbaycanlı milli mənsubiyyətinə görə öldürülmüşdür. Ermənilərin bu qanlı və avantürist siyasəti iki milyondan çox azərbaycanlının ayrı-ayrı vaxtlarda etnik təmizləmə və soyqırımı siyasətinə məruz qalması ilə nəticələnmişdir. Bu gün Ermənistanda bir nəfər də azərbaycanlı qalmamışdır. Erməni millətçiləri qarşılıqlı qoyduqları məqsədə nail olmuş, Ermənistanı monoetnik dövlətə çevirmişlər.

Azərbaycan xalqına qarşı soyqırımı və deportasiya siyasəti lap əvvəldən geniş miqyaslı informasiya müharibəsi ilə müşayiət olunmuşdur. Erməni "alimlərinin" səyləri ilə bütün Qafqazın tarixi saxtalaşdırılmış, ermənilərin tarixi şişirdilərək qədimləşdirilmiş, azərbaycanlılara qarşı kəskin mənəvi təcavüz kampaniyası aparılmışdır. Qafqazda baş verən hadisələr şüurlu surətdə təhrif olunmuş, dünya ictimaiyyətinin nəzərində "əzabkeş, məzlum və incidilmiş erməni xalqı" obrazı yaradılmışdır. Azərbaycan xalqına qarşı düşmənçilik və soyqırımı siyasətini pərdələmək, qonşu dövlətlərə ərazi iddialarına və bunun vasitəsi kimi seçdikləri işğalçılıq müharibəsinə, erməni beynəlxalq terrorizminə haqq qazandırmaq üçün erməni millətçiləri guya 1915-ci ildə ermənilərin soyqırımına məruz qaldıqları barədə uydurmaları ortaya atmışlar. Beləliklə, təcavüzkar və

cinayətkar özünü təcavüzün və cinayətin qurbanı kimi qələmə verərək beynəlxalq ictimaiyyəti çaşdırmağa səy göstərmişdir.

Nə qədər qaribə olsa da, Xocalı faciəsi kimi real soyqırımına göz yuman bəzi ölkələrin parlamentləri "erməni soyqırımı" əfsanəsini müzakirə predmetinə çevirmiş, hətta tarixi həqiqətlərə etinasızlıq göstərərək bu barədə ədalətsiz qərarlar da qəbul etmişlər. Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə nizama salınması söylərinin Ermənistan tərəfindən indiyədək boşə çıxarılmasının səbəblərindən biri də məhz budur.

Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi hesab edir ki, dünya ictimaiyyəti, nəhayət, təcavüzkarı öz adı ilə çağırmalı, Ermənistan Respublikası tərəfindən işğal olunmuş Azərbaycan ərazilərinin azad edilməsinə, qaçqın və köçkünlərin doğma yurdlarına qaytarılmasına kömək göstərməlidir.

Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi Birləşmiş Millətlər Təşkilatına, Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatına, Avropa Şurasına, Müstəqil Dövlətlər Birliyinə, digər beynəlxalq təşkilatlara, dünya ölkələrinin parlamentlərinə və hökumətlərinə müraciət edir ki, Ermənistan Respublikasının rəhbərliyi tərəfindən təşkil edilmiş və onun köməyi ilə Dağlıq Qarabağda hakimiyyəti qanunsuz zəbt etmiş erməni millətçiləri tərəfindən Azərbaycan xalqına qarşı törədilmiş Xocalı soyqırımını tanısınlar və pisləsinlər, Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin beynəlxalq hüquq normaları və prinsipləri əsasında ədalətli həlli üçün əllərindən gələni əsirgəməsinlər.

Xocalı soyqırımını kimi dəhşətli cinayətlər cəzasız qalmamalıdır. Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi bəyan edir ki, Azərbaycan dövləti mövcud imkanların hamısından istifadə edərək ərazi bütövlüyünün bərpasını təmin edəcək, Xocalı faciəsinin əsl beynəlxalq hüquqi-siyasi qiymət almasına, onun ideoloqlarının, təşkilatçıların və icraçıların layiqincə cəzalandırılmasına nail olacaqdır.

(Bəyanat Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin 2002-ci il 26 fevral tarixli iclasında qəbul edilmişdir.)

Azərbaycan Respublikası. Milli Məclisinin sədri M. Ələsgərov. Bakı şəhəri, 26 fevral 2002-ci il.

Xocalı soyqırımının 15 illiyi ilə əlaqədar Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin qərarı

1992-ci il fevralın 25-dən 26-na keçən gecə Azərbaycan Respublikasının Dağlıq Qarabağ bölgəsindəki Xocalı şəhərində azərbaycanlılara qarşı soyqırımı aktı törədilmişdir. Təkcə Azərbaycan xalqına qarşı deyil, həm də bütün insanlığa qarşı yönəlmiş bu müdhiş cinayətin iştirakçıları məlumdur. Bunlar Ermənistan Respublikası silahlı qüvvələrinin bölmələri, Dağlıq Qarabağdakı erməni terrorçu

dəstələri və keçmiş sovet ordusunun Xankəndi şəhərində yerləşən 366-cı motoatıcı alayının şəxsi heyətinin üzvləridir.

Əvvəlcə Xocalı toplardan və digər hərbi texnikadan şiddətli atəşə tutularaq darmadağın edilmişdir. Şəhər ərazisində yanğınlar başlanmışdır. Sonra piyada qüvvələr bir neçə istiqamətdən şəhərə girmişlər, Sağ qalmış sakinlərə vəhşicəsinə divan tutulmuşdur. 613 nəfər dinc azərbaycanlı, o cümlədən 63 uşaq, 106 qadın işgəncə ilə öldürülmüşdür. 8 ailə bütünlüklə məhv edilmişdir. 487 nəfər şikəst edilmişdir. 1275 sakin - qocalar, uşaqlar, qadınlar girov götürülərək ağılasıgmaz təhqirlərə, zülmə və həqarətə məruz qalmışlar. Girov götürülənlərdən 150 nəfərin, o cümlədən 68 qadının və 26 uşağın taleyi bu günədək məlum deyildir.

Mühasirədən çıxmağı bacarmış dinc sakinləri yollarda, meşələrdə pusqu quran erməni hərbciləri xüsusi amansızlıqla qətlə yetirmişlər. Azğınlaşmış cəlladlar insanların başlarının dərisini soymuş, müxtəlif əzalarını kəsmiş, kötrpə uşaqların gözlərini çıxarmış, hamilə qadınların qarınlarını yarmış, adamları diri-diri torpağa basdırmış və ya yandırmış, cəsədlərin bir qismini minalamışlar.

Xocalı şəhərinə hücum əməliyyatına 366-cı alayın ikinci taqımının komandiri Seyran Ohanyan, üçüncü taqımının komandiri Yevgeni Nabokix, birinci taqımının qərargah rəisi Valeri Citcyan rəhbərlik etmişlər. Əməliyyata alayın 90-dan çox tankı, piyada döyüş maşını və digər hərbi texnikası cəlb edilmişdi. Dinc əhaliyə qarşı soyqırımı cinayətlərində alayın hərbi qulluqçularından Slavik Arutyunyan, Andrey İşxanyan, Sergey Beqlaryan, Movses Akopyan, Qriqori Kisebekyan, Vacik Mirzoyan, Vacaqan Ayriyan, Aleksandr Ayrapetyan və başqaları, erməni silahlı birləşmələrinin üzvlərindən Karo Petrosyan, Vitali Balasanyan, Seyran Tumasyan, Valerik Qriqoryan və digərləri fəal iştirak etmişlər. Dinc əhaliyə qəddarcasına divan tutanlar arasında Xankəndi şəhər daxili işlər şöbəsinin rəisi işləmiş Armo Abramyanın, Əsgəran rayon daxili işlər şöbəsinin rəisi işləmiş Mavrik Qukasyanın, onun müavini Şaqen Barseqyanın, Dağlıq Qarabağda erməni xalq cəbhəsinin sədri olmuş Vitali Balasanyanın, Xankəndi şəhər həbsxanasının rəisi işləmiş Serjik Kocaryanın və başqa şəxslərin də olduğu müəyyən edilmişdir.

Bu gün cinayətkarlardan 30 nəfərinin adları Azərbaycanın istintaq orqanlarına məlumdur. Xocalı soyqırımı zamanı mayor rütbəsində olan S.Ohanyan indi general paqonları gəzdirir və işğal edilmiş Dağlıq Qarabağ bölgəsində Ermənistan Respublikasının yaratdığı oyuncaq qurumun "müdafiə naziridir". Cinayətin bir sıra digər iştirakçıları da oyuncaq qurumda və Ermənistan Respublikasının dövlət orqanlarında müxtəlif vəzifələr tuturlar.

Xocalı şəhərində hərbi əməliyyatdan sonra 366-cı alayın cinayətdə iştirakının izlərini itirmək üçün alay tələm-tələsik Dağlıq Qarabağdan çıxarılıb Gürcüstana aparılmış, bu zaman hərbi texnikanın böyük hissəsi, yəni 9 tank, 4 zirehli transportyor, 70 piyada döyüş maşını, 4 "Strela-10" raket qurğusu, 8 top, 57

minaatan və digər silah-sursat erməni birləşmələrinə təhvil verilmiş və azərbaycanlı əhaliyə qarşı sonrakı cinayət əməllərində istifadə edilmişdir.

Xocalı faciəsi son yüz ildən artıq dövrdə davakar erməni millətçilərinin azərbaycanlılara qarşı həyata keçirdikləri soyqırımı və etnik təmizləmə siyasətinin yeni bir səhifəsi olmuşdur. XIX əsrin sonlarından etibarən çar Rusiyasının və digər dövlətlərin gizli və açıq himayəsindən istifadə edən erməni millətçiləri "böyük Ermənistan", yaratmaq xülyasına düşmüş, ələ keçirmək istədikləri əraziləri yerli sakinlərdən təmizləmək niyyəti ilə müxtəlif dövrlərdə Şərqi Anadoluda və Cənubi Qafqazda soyqırımı və terror aktları törədərək, 2 milyona qədər günahsız türkü və azərbaycanlının vəhşicəsinə qətlə yetirmişlər. 1905-1907-ci illərdə, habelə 1918-1920-ci illərdə Naxçıvanda, Bakıda, Gəncədə, Şamaxıda, Qubada, Lənkəranda, Qarabağda, Muğanda və Azərbaycanın digər yerlərində, habelə Tiflisdə dinc azərbaycanlı əhali soyqırımına məruz qalmışdır. Qeyd etmək yerinə düşər ki, 1918-ci ildə Ermənistan Respublikasının yaradılması elan edilərkən onun ərazisi 9,8 min kvadrat kilometr olmuşdur. Əslində bu süni dövlət qurumu Azərbaycanın əzəli torpaqlarında, yəni keçmiş İrəvan xanlığının (çar Rusiyası dövründə İrəvan quberniyasının) ərazisində təşkil edilmişdir. Sonralar İrəvanda, Göycədə və Zəngəzurda törədilən kütləvi qırğınlar nəticəsində bölgənin demoqrafik vəziyyəti erməni əhalinin xeyrinə dəyişdirilmiş, azərbaycanlılardan təmizlənən yeni ərazilər Ermənistan Respublikasına qatılmışdır. Ermənistanda və Azərbaycanda sovet hakimiyyəti qurulduqdan sonra bolşevik rejiminin əli ilə Azərbaycan torpaqlarının daha bir hissəsi Ermənistanın tərkibinə daxil edilmiş, nəticədə onun sahəsi 30 min kvadrat kilometrə çatdırılmışdır.

Ermənistan ərazisində qalan, ata-baba torpaqlarında yığcam halda yaşayan yüz minlərlə azərbaycanlıya muxtariyyət verilmədiyi halda, Azərbaycan ərazisində ermənilər üçün qondarma "Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti" təşkil edilmişdir. Beləliklə, davakar erməni millətçilərinin Azərbaycana qarşı gələcək ərazi iddiaları üçün zəmin yaradılmış, Cənubi Qafqazda baş verəcək yeni faciələrin əsası qoyulmuşdur.

Davakar erməni millətçilərinin azərbaycanlılara qarşı soyqırımı cinayətlərinin cəzasız qalması, bu cinayətlərə heş bir siyasi-hüquqi qiymət verilməməsi sovet hakimiyyəti dövründə də xalqımıza qarşı düşmənçilik siyasəti yeridilməsinə gətirilə çıxarmışdır. SSRİ rəhbərliyinin köməyi ilə Ermənistan SSR-in hakim dairələri 1948-1953-cü illərdə Ermənistandan yüz minlərlə azərbaycanlının deportasiya edilməsinə nail olmuşlar.

1988-ci ildə keçmiş SSRİ mərkəzi hökumətinin ermənipərəst siyasətindən istifadə edən davakar erməni millətçiləri Ermənistan ərazisində etnik təmizləməni başa çatdırmaq niyyəti ilə azərbaycanlıların yaşadıkları rayon və kəndlərə basqınlar etməyə, azərbaycanlıları doğma torpaqlarından qovmağa başladılar. Cinayət əməllərinə əsas yaratmaq üçün SSRİ xüsusi xidmət orqanlarının birbaşa iştirakı və təşkilatçılığı ilə Azərbaycanın Sumqayıt şəhərində məlum fitnəkarlıq törədildi.

Əvvəlcədən hazırlanmış plana əsasən bu hadisələr bəhanə gətirilərək, qısa müddət ərzində Ermənistandan 250 minə yaxın azərbaycanlı kriminal ünsürlərlə əlbir olan hakimiyyət orqanlarının nümayəndələri və silahlı quldurlar tərəfindən qovulub qaçqın salındı. Bu zaman yüzlərlə azərbaycanlı vəhşicəsinə qətlə yetirildi.

Ermənistan ərazisinin azərbaycanlılardan təmizlənməsini başa çatdırdıqdan sonra Azərbaycanın əzəli torpağı olan Dağlıq Qarabağı Ermənistana ilhaq etmək üçün fəal döyüş əməliyyatlarına başlandı. Qarşı duran tərəflərin qüvvələri heç də bərabər deyildi. Nizami ordusunu təşkil etməyə macal tapmamış əliyalın azərbaycanlı əhali əvvəlcədən xüsusi hazırlıq keçmiş erməni silahlı birləşmələri, xarici ölkələrdən gətirilmiş muzzdlu dəstələr və keçmiş sovet ordusunun tör-töküntüləri ilə üz-üzə dayanmışdı. Nəticədə Azərbaycan Respublikası ərazisinin 20 faizi, yəni Dağlıq Qarabağ bölgəsi və onun ətrafındakı daha yeddi rayon - Laçın, Kəlbəcər, Ağdam, Füzuli, Cəbrayıl, Qubadlı, Zəngilan rayonları işğal olunmuş, 18 mindən çox azərbaycanlı qətlə yetirilmiş, 20 mindən çox dinc sakin yaranmış, 50 mindən çox adam əlil olmuşdur. 4750 adam əsir və itkin düşmüş, girov götürülmüşdür. 877 şəhər, kənd və qəsəbə qarət edilmiş, dağıdılmış və yandırılmışdır. Ermənistan ərazisindən və Azərbaycanın işğal edilmiş bölgəsindən qovulub didərgin salınmış azərbaycanlıların sayı 1 milyondan çoxdur.

Erməni təcavüzkarları işğal olunmuş ərazilərdə Azərbaycanın mədəni-tarixi irsini təşkil edən obyektləri xüsusi qəddarlıqla məhv etmişlər. Ələ keçirdikləri ərazilərdə onlar vandalizm aktları törədərək, 500-ə qədər tarixi və 100-dən çox arxeoloji abidəni, 22 muzeyi və 4 rəsm qalereyasını, tarixi əhəmiyyətli 9 sarayı qarət etmiş və yandırmış, 44 məbədi və 9 məscidi təhqir etmişlər. Dağıdılan və yandırılan 927 kitabxanada 4,6 milyon kitab və misilsiz əlyazma məhv edilmişdir.

XX əsrin əvvəllərində azərbaycanlıların məruz qaldıqları fəlakətlərin əsrin sonlarında yenidən təkrar olunmasının bir çox səbəbləri vardır. Əlbəttə, başlıca səbəb 1920-ci ildə Azərbaycanda və Ermənistanda sovet hakimiyyətinin qurulması, yeni nəsillərin saxla beynəlmillətçilik ruhunda tərbiyə olunması, "xalqlar dostluğu"nun tərənnüm edilməsi olmuşdur. Azərbaycan xalqının başına gətirilmiş faciələri unudurmaq üçün sovet ideoloqları xalqımızın xeyirxahlıq, alicənablıq, rəhmədillik, sülhsevərlik, düşmənçiliyi unutmaq kimi yüksək mənəvi keyfiyyətlərindən məharətlə istifadə etmişlər.

Lakin davakar erməni millətçiləri Azərbaycan xalqına nifrət hissini sovet hakimiyyəti illərində də yaddan çıxarmamışlar. Ümumiyyətlə, son yüz ildən artıq dövrdə erməni xalqının bir neçə nəslini milli müstəsənliyə, Azərbaycan xalqına qarşı düşmənçilik ruhunda tərbiyə edilmişdir. Erməni "alim"lərinin söyləri ilə bölgənin tarixi saxtalaşdırılmış, ermənilərin tarixi şişirdilərək qədimləşdirilmiş, azərbaycanlılara qarşı kəskin mənəvi təcavüz kampaniyası aparılmışdır. Cənubi

Qafqazda baş verən hadisələr bilərəkdən təhrif edilmiş, dünya ictimaiyyətinin nəzərində "əzabkeş və məzlum" erməni xalqı obrazı yaradılmışdır.

Qonşu dövlətlərə, o cümlədən Azərbaycan Respublikasına qarşı ərazi iddialarına haqq qazandırmaq, bunun vasitəsi kimi seçdikləri işğalçılıq, soyqırımı və dövlət terrorizmi siyasətini pərdələmək üçün davakar erməni millətçiləri guya 1915-ci ildə ermənilərin soyqırımına məruz qaldıqları barədə uydurmalara rəvac vermişlər. Beləliklə, təcavüzkar və cinayətkar özünü təcavüzün və cinayətin qurbanı kimi qələmə verərək beynəlxalq ictimaiyyəti çaşdırmağa cəhdlər göstərmişdir. Təəssüf ki, Xocalı faciəsi kimi real soyqırımına göz yuman ayrı-ayrı dövlətlərin parlamentləri bir sıra hallarda yalançı erməni təbliğatının təsiri altına düşərək, yaxud siyasi konyunkturaya əsaslanaraq "erməni soyqırımı" əfsanəsini müzakirə mövzusunda çevirmiş, hətta bu barədə əsassız və ədalətsiz aktlar qəbul etmişlər.

Davakar erməni millətçilərinin azğın təbliğat kampaniyasına qarşı mütəəkkil müqavimət Azərbaycan xalqının ümummilli lideri Heydər Əliyev hakimiyyətə qayıtdıqdan sonra başlanmışdır. "Azərbaycanlıların soyqırım haqqında" Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 1998-ci il 26 mart tarixli Fərmanı tarixi həqiqətlərin üzə çıxmasına və öz yerini tutmasına təkan vermişdir. Bu mühüm sənəddə tariximizdə ilk dəfə olaraq azərbaycanlılara qarşı törədilmiş kütləvi qırğınların - soyqırımlarının rəsmən adı çəkilmiş, Cənubi Qafqaz miqyasında xalqımıza qarşı aparılmış etnik düşmənçilik siyasətinin kökləri açılmışdır. "Böyük Ermənistan" xülyasını həyata keçirməyin əsas yolunu tarix boyu bu ərazilərin yerli sakinləri olmuş azərbaycanlıların məhv edilməsində, köçürülməsində, onların tarix və mədəniyyət abidələrinin dağıdılmasında, yer adlarının dəyişdirilməsində görmüş davakar erməni millətçilərinin mənfur fəaliyyətinə siyasi qiymət verilmişdir. Fərmana əsasən 31 mart günü son yüz ildən artıq dövrdə davakar erməni millətçilərinin xalqımıza qarşı törətdikləri vəhşiliklərin qurbanı olmuş günahsız insanların xatirəsinə ehtiram əlaməti olaraq azərbaycanlıların soyqırımı günü elan edilmişdir.

Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi bu məsələ ilə əlaqədar dəfələrlə xüsusi bəyanatlar və müraciətlər qəbul etmiş, beynəlxalq təşkilatlardan, dünya ölkələrinin parlamentlərindən və hökumətlərindən XIX-XX əsrlərdə erməni millətçiliyinin və onun havadarlarının azərbaycanlılara qarşı törətdikləri soyqırımı cinayətlərini tanımağı, gələcəkdə bu cür cinayətlərin cəzasız qalmasının qarşısının almaqdan ötrü təsirli beynəlxalq hüquq mexanizmlərinin yaradılması işini tezliklə başa çatdırmağı, azərbaycanlılara qarşı yeni soyqırımı cinayətlərinə yol verilməməsi üçün Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin dinc yolla ədalətli həllinə kömək göstərməyi xahiş etmişdir. Milli Məclisin müvafiq qərarına əsasən 26 fevral Xocalı soyqırımı günü elan edilmiş və bu barədə beynəlxalq təşkilatlara məlumat verilmişdir.

Xocalı şəhidlərinin xatirəsinin, əbədiləşdirilməsi üçün dövlət tərəfindən bir sıra tədbirlər görülmüşdür. Bakı şəhərində, ölkəmizin digər şəhər və rayonlarında Xocalı qurbanlarına abidələr ucaldılmış, Xocalı faciəsi haqqında məlumatlar orta məktəb proqramlarına daxil edilmişdir.

Məlum olduğu kimi, Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə həll edilməsi üçün ATƏT-in Minsk qrupunun vasitəçiliyi ilə danışıqlar aparılır. Erməni tərəfi sülh arzusunda olduğunu göstərməyə çalışsa da, münaqişənin dinc vasitələrlə həllini çətinləşdirən bəyanatlara və hərəkətlərə yol verir, o cümlədən "erməni soyqırımı" haqqında əfsanənin daha çox ölkədə yayılmasına cəhdlər göstərir. Xocalı şəhərində dinc əhaliyə vəhşicəsinə divan tutanların təmizə çıxarılması üçün iddia olunur ki, guya Xocalıda erməni hərbiçiləri tərəfindən dinc əhaliyə qarşı heç bir zorakılıq əməlinə yol verilməmişdir. Faciənin yaraları hələ qaysaq bağlamamış vəhşilik əməlini unudurmağa cəhdlər göstərilir. Üzdəniraq təbliğatçıların həyasızlığı ildən-ilə daha da artır, Xocalı soyqırımı haqqında həqiqətlərin dünya birliyinə çatmasına yol verməmək üçün yeni-yeni yalanlar uydurulur.

Davakar erməni millətçilərinin və onların havadarlarının Azərbaycan xalqına qarşı törədilmiş faciələri, o cümlədən Xocalı soyqırımını ört-basdır etmək və unudurmaq, qondarma "erməni soyqırımı"nı qəbul etdirmək üçün beynəlxalq miqyasda apardıqları təbliğat kampaniyasının qarşısının alınması sahəsində göstərilən səylərin artırılması indiki dövrün ən aktual vəzifələrindən biridir. Bu sahədə parlamentin hər bir üzvünün də üzərinə vəzifələr düşür.

Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi yuxarıda şərh edilənləri nəzərə alaraq, qərara alır:

Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin deputatlarına bir vəzifə olaraq tapşırılsın ki, xarici ölkələrə səfərlər zamanı, o cümlədən beynəlxalq təşkilatların tədbirlərində iştirak edərkən son yüz ildə azərbaycanlıların məruz qaldıqları soyqırımı aktları, o cümlədən Xocalı faciəsi haqqında həqiqətlərin daha geniş yayılmasını təmin etsinlər, bu məqsədlə Milli Məclisin xarici ölkələrin parlamentləri ilə əlaqələr üzrə işçi qruplarının imkanlarından dolğun və səmərəli istifadə etsinlər.

Ermənistan Respublikasının ölkəmizə silahlı təcavüzü, ölkəmizin Dağlıq Qarabağ bölgəsini və ətraf rayonların işğal etməsi gedişində azərbaycanlılara qarşı törədilmiş soyqırım aktları, xüsusən Xocalı faciəsi ilə bağlı materialların toplanılması, öyrənilməsi, ümumiləşdirilməsi və yayılması məqsədi ilə Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi yanında informasiya-tədqiqat mərkəzi yaradılsın.

3. Azərbaycan Respublikasının hüquq mühafizə orqanlarına tövsiyə edilsin ki, Xocalı şəhərində soyqırımı aktının törədilməsində iştirak etmiş şəxslərin hamısının müəyyən edilməsi, onların cinayət məsuliyyətinə cəlb olunması üçün görülən tədbirləri gücləndirsinlər.

4. Azərbaycan Respublikasının müvafiq dövlət və qeyri-dövlət qurumlarına, o cümlədən qeyri-hökumət təşkilatlarına tövsiyə edilsin ki, Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə bağlı məlumatların geniş yayılması, yalançı erməni təbliğatının ifşa edilməsi üçün səylərini birləşdirdinsinlər.

Oqtay Əsədov, Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin sədri, Bakı şəhəri, 27 fevral 2007-ci il.

Xocalı soyqırımının 15 illiyi ilə əlaqədar Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin Bəyanatı

Bu il fevralın 26-da Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ bölgəsindəki Xocalı şəhərində azərbaycanlıların soyqırımının 15 ili tamam olur. Bu hüznlü günlərdə Azərbaycan xalqı davakar erməni millətçilərinin vəhşiliyinin qurbanı olmuş günahsız insanların əziz xatirəsini ehtiramla yad edir.

Xocalı Azərbaycan xalqı üçün qəddarlıq və cəzasızlıq rəmzinə çevrilmişdir. Dinc əhalinin vəhşicəsinə kütləvi qırğını bütün insanlığa qarşı ən ağır cinayətlərdən biri olmaqla, XX əsrin Xatın, Lidice, Babi Yar kimi dəhşətli faciələri ilə bir sırada dayanır.

Xocalı soyqırımı Azərbaycan Respublikasının Dağlıq Qarabağ bölgəsini zəbt etmək məqsədi ilə Ermənistan Respublikasının apardığı işğalçılıq müharibəsinin gedişində dinc azərbaycanlı əhaliyə qarşı törədilmiş soyqırımı cinayətlərinin miqyasına görə ən dəhşətlisidir. Bundan əvvəl azərbaycanlılar yaşayan İmarət Qərvənd, Tuğ, Səlakətin, Axullu, Xocavənd, Cəmilli, Nəbilər, Meşəli, Həsənbad, Kərkicahan, Qaybalı, Malıbəyli, Yuxarı və Aşağı Quşçular, Qaradağlı kəndlərinin işğalı zamanı həmin yaşayış məntəqələri əhalisinin bir hissəsi xüsusi amansızlıqla qətlə yetirilmişdi.

Dağlıq Qarabağda Şuşadan sonra azərbaycanlıların yaşadıkları ikinci böyük yaşayış məntəqəsi olan Xocalı Ermənistan hərbi birləşmələrinin növbəti hədəfi idi. Şəhərdə 7 min nəfərədək adam yaşayırdı.

Ermənistan Respublikasındakı ata-baba torpaqlarından zorla qovulub didərgin salınmış azərbaycanlıların bir hissəsi və 1989-cu ildə Fərqanədən qovulmuş məhsəti türklərinin 54 ailəsi də burada məskunlaşmışdı.

Xocalı şəhərinin yer üzündən silinməsi və əhalisinin kütləvi surətdə qətlə yetirilməsi planı qabaqcadan hazırlanmışdı. Davakar erməni millətçiləri kütləvi informasiya vasitələrində, mitinqlərdə azərbaycanlıların kütləvi məhvini təşkil etməyə çağırışlar edirdilər.

1991-ci ilin noyabr ayından şəhər blokadaya alınmışdı; Xocalının xarici aləmlə əlaqəsi ancaq radiotelefon və mülki vertolyotlar vasitəsilə həyata keçirilirdi. 1992-ci il yanvarın 28-də "Azərbaycan Hava Yolları" Dövlət Konserninə məxsus Mİ-8 markalı mülki vertolyot Dağlıq Qarabağ səmasında erməni hərbi birləşmələri tərəfindən vurulmuş, vertolyotun sərnişinləri olan 47 azərbaycanlı həlak olmuşdu.

Bundan sonra şəhərlə hava əlaqəsi də kəsilmişdi. Yanvarın 2-dən şəhərə elektrik enerjisi verilməsinin qarşısı alınmışdı. Şəhəri yalnız atıcı silahları olan yerli özünümüdafie dəstələri qoruyurdular. Əlbəttə, bu qüvvələr ən müasir hərbi texnika ilə təchiz edilmiş, əvvəlcədən xüsusi hazırlıq keçmiş silahlı birləşmələrə müqavimət göstərməyə qadir deyildilər.

Fevralın ikinci yarısından başlayaraq Xocalı Ermənistan silahlı birləşmələri tərəfindən tam mühasirəyə alınmışdı. Dinc sakinlərin dəstələr halında və ya təklikdə mühasirədən çıxmaq üçün göstərdiyi bütün cəhdlərin qarşısı alınır.

1992-ci il fevralın 25-dən 26-na keçən gecə Xocalıya hücum başlandı. Hücumda Ermənistan Respublikasının hərbi birləşmələri, Dağlıq Qarabağdakı erməni terrorçu dəstələri və keçmiş sovet ordusunun Xankəndidə yerləşən 366-cı motoatıcı alayı iştirak edirdi. Heç bir hərbi zərurət olmadan şəhər bir neçə saatin içərisində yerlə-yeksan edildi. Xocalı sakini olan 613 nəfər dinc azərbaycanlı, o cümlədən 63 uşaq, 106 qadın işğəncə ilə öldürüldü. 8 ailə bütünlüklə məhv edildi. 487 nəfər Şikəst edildi. 1275 sakin - qocalar, uşaqlar, qadınlar girov götürülərək ağılasıqmaz təhqirlərə, zülmə və həqarətə məruz qaldılar. Girov götürülənlərdən 150 nəfərin, o cümlədən 68 qadının və 26 uşağın taleyi bu günədək məlum deyildir.

Beləliklə, son yüz ildən artıq dövrdə erməni xalqının bir neçə nəslinin milli müstəsnaqlıq, Azərbaycan xalqına qarşı düşmənçilik ruhunda tərbiyə edilməsi nəticə etibarilə XX əsrin sonlarında sivil dünyanın gözü qarşısında Xocalı soyqırımı kimi qanlı faciənin baş verməsinə gətirilə çıxarmışdır.

Xocalı şəhərində törədilmiş müdhiş cinayətlərin xarakteri və miqyası bu soyqırımı aktının BMT Baş Məclisinin 1948-ci il 9 dekabr tarixli 260 (III) sayılı qətnaməsi ilə qəbul edilmiş "Soyqırımı cinayətinin qarşısının alınması və cəzalandırılması haqqında" Konvensiyada ifadə olunmuş tərifi tam uyğun gəldiyini sübut edir. Qabaqcadan planlaşdırılmış kütləvi və amansız qırğın aktı həmin ərazidə yaşayan insanları məhz azərbaycanlı olduqlarına görə tamamilə məhv etmək niyyəti ilə törədilmişdir. Azğınlaşmış cəlladlar insanların başlarının dərisini soymuş, müxtəlif əzalarını kəsmiş, körpə uşaqların gözlərini çıxarmış, hamilə qadınların qarınlarını yarmış, adamları diri-diri torpağa basdırmış və ya yandırmış, cəsədlərin bir qismini minalamışlar. Yanan şəhərdən qaçıb xilas olmaq istəyən insanlara aman verilməmiş, dinc sakinləri yollarda, meşələrdə pusqu quran erməni hərbiçiləri xüsusi amansızlıqla qətlə yetirmişlər. Məlum olduğu kimi, məhdud coğrafi zonada oxşar əməllərin törədilməsi keçmiş Yuqoslaviya üçün Beynəlxalq Cinayət Tribunalı tərəfindən soyqırımı aktı kimi təsvif edilmişdir. Xocalı şəhərinə hücum əməliyyatına 366-cı alayın zabitləri Seyran Ohanyan (hazırda - işğal edilmiş Dağlıq Qarabağ bölgəsində Ermənistan Respublikasının yaratdığı oyuncaq qurumun "müdafie naziri"), Yevgeni Nabokix, Valeri Citcyan rəhbərlik etmişlər. Dinc əhaliyə qarşı soyqırımı cinayətlərində fəal iştirak

etmiş alayın hərbi qulluqçularının, habelə digər şəxslərin bir qisminin adları bu gün Azərbaycan tərəfinə məlumdur.

Xocalı şəhərində hərbi əməliyyatdan sonra 366-cı alayın cinayətdə iştirakının izlərini itirmək üçün alay tələm-tələsik Dağlıq Qarabağdan çıxarılıb Gürcüstana aparılmış, bu zaman hərbi texnikanın böyük hissəsi erməni birləşmələrinə təhvil verilmiş və azərbaycanlı əhaliyə qarşı sonrakı cinayət əməllərində istifadə edilmişdir.

Xocalı sakinlərinə qarşı soyqırımı aktı Dağlıq Qarabağ bölgəsinin işğalı zamanı Ermənistan Respublikasının həyata keçirdiyi etnik təmizləmə siyasətinin yeni bir mərhələsinə təşkil etmişdir. Bu dəhşətli cinayət əməlinin məqsədi doğma torpağının müdafiəsinə qalxmış dinc əhalini qorxudub onun mübarizə əzmini qırmaq, eyni zamanda, ölkədə siyasi vəziyyəti qarışdıraraq Azərbaycan torpaqlarının işğalını asanlaşdırmaq olmuşdur. Bununla birlikdə, bəzi xarici dövlətlərdən böyük miqdarda hərbi yardım alan Ermənistan Respublikasının silahlı qüvvələri Xocalı faciəsindən sonra tezliklə özünə gələ bilməyən Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ bölgəsinin işğalını qısa müddətdə başa çatdırmış və ətraf rayonların zəbt edilməsi planlarının icrasına başlamışdır.

Xocalı şəhərində dinc əhaliyə vəhşicəsinə divan tutmuş erməni hərbcilərini və onların havadarlarını təmizə çıxarmaq üçün aparılan təbliğat kampaniyası bu gün də ara vемir. İddia olunur ki, guya Xocalıya hücum şəhərdəki "atəş nöqtələri"ni məhv etmək məqsədi ilə həyata keçirilmiş, bu zaman dinc əhaliyə qarşı heç bir zorakılıq əməlinə yol verilməmişdir. Üzdənirəq təbliğatçıların dediklərindən az qala belə çıxır ki, guya Xocalıda azərbaycanlılar bir-birini, sonra da özlərini işgəncə ilə qətlə yetirmişlər. Bəzən onların həyasızlığı elə həddə çatır ki, Xocalı şəhərində lentə alınmış və ya təsvirləri götürülmüş qanlı qırğın səhnələrini beynəlxalq ictimaiyyətə azərbaycanlıların ermənilərə qarşı cinayət əməlləri kimi təqdim edirlər.

Yalançı erməni təbliğatının miqyası ildən-ilə daha da genişləndirilir. Erməni millətçiləri qonşu dövlətlərə, o cümlədən Azərbaycan Respublikasına qarşı ərazi iddialarına haqq qazandırmaq, bunun vasitəsi kimi seçdikləri işğalçılıq, soyqırımı və dövlət terrorizmi siyasətini pərdələmək üçün hər vasitədən istifadə edərək, guya 1915-ci ildə ermənilərin soyqırımına məruz qaldıqları barədə uydurmaların beynəlxalq səviyyədə qəbul olunmasına cəhdlər göstərirlər. Həm də bu cəhdlər bir sıra hallarda müəlliflərinə çirkləyici siyasi "dividendlər" gətirir. Xocalı faciəsi kimi real soyqırımı aktına göz yuman ayrı-ayrı dövlətlərin parlamentlərinin təsir altına düşərək, yaxud siyasi konyunkturaya aslanaraq "erməni soyqırımı" əfsanəsini müzakirə mövzusunə çevirməsi, hətta bu barədə əsassız və ədalətsiz aktlar qəbul etməsi yalnız təəssüf hissi doğurur.

Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi hesab edir ki, Xocalı soyqırımı unudulmamalı, dünya birliyi tərəfindən beynəlxalq hüquqi qiymətini almalıdır.

Faciənin ideoloqları, təşkilatçıları və icraçıları yaxalanaraq layiq olduqları cəzalara çatdırılmalıdırlar.

Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi Birləşmiş Millətlər Təşkilatına, Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatına, Avropa Şurasına, Avropa İttifaqına, İslam Konfransı Təşkilatına, Müstəqil Dövlətlər Birliyinə, digər beynəlxalq təşkilatlara, dünya ölkələrinin parlamentlərinə və hökumətlərinə müraciət edir ki, erməni millətçiləri tərəfindən Azərbaycan xalqına qarşı törədilmiş Xocalı soyqırımını tanısınlar və pisləsinlər, gələcəkdə bu cür cinayətlərin baş verməsinin qarşısını almaq üçün təsirli tədbirlər görsünlər, Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin beynəlxalq hüququn hamılıqla qəbul olunmuş norma və prinsiplərinə, xüsusən onların arasında təməl rolunu oynayan dövlətlərin ərazi bütövlüyü prinsipinə əsasən sülh yolu ilə həllinə kömək göstərsinlər.

Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərinin dərhal və qeyd şərtsiz azad edilməsi barədə BMT Təhlükəsizlik Şurasının 1993-cü ildə qəbul etdiyi 822, 853, 874 və 884 nömrəli qətnamələrin həyata keçirilməsini tələb edərək, ATƏT-in Budapest, Lissabon və İstanbul sammitlərinin qərarları və yekun sənədləri, Avropa Şurası Parlament Assambleyasının 1416 nömrəli qətnaməsi əsasında Dağlıq Qarabağ problemini həll etməyə çağırır. Azərbaycan parlamenti erməni tərəfini sülh prosesində konstruktiv mövqe tutmağa, silahlı qüvvələrini işğal olunmuş torpaqlardan geri çəkməyə, Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyünü tanımağa çağırır.

Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi Azərbaycan xalqının suveren iradəsini ifadə edərək bir daha bildirir ki, Azərbaycan Respublikası öz ərazisinin bir hissəsində suverenliyinin qəsb edilməsinə, əzəli torpaqlarının quldurcasına zəbt edilməsinə və qoparılmasına heç zaman razı ola bilməz və mövcud imkanların hamısından istifadə edərək ərazi bütövlüyünün bərpasını təmin edəcək, Xocalı faciəsinin əsl beynəlxalq hüquqi siyasi qiymət almasına, onun ideoloqlarının, təşkilatçılarının və icraçılarının cəzalandırılmasına nail olacaqdır.

Bəyanat Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin 2007-ci il 27 fevral tarixli iclasında qəbul edilmişdir.

Azərbaycan Respublikası Xarici İşlər Nazirliyinin Bəyanatı

1992-ci ilin fevral ayının 26-ı müasir Azərbaycan tarixinə faciəli və dəhşətli səhifələrdən biri kimi daxil olmuşdur. Məhz həmin gün Azərbaycanın erməni separatçılarının nəzarəti altında olan Dağlıq Qarabağ regionundakı hissələri azərbaycanlılardan ibarət Xocalı şəhərinin dinc əhalisinə qarşı xüsusi amansızlıqla kütləvi terror aktı həyata keçirmiş və nəticədə şəhər tamamilə yandırılmış, mülki əhali isə amansız vəhşiliklə məhv edilmişdir.

Hələ ötən əsrin əvvəllərində ermənilərin soyqırım siyasətinin hədəfinə çevrilmiş Azərbaycan xalqı 1918-ci ilin mart ayında Bakıda, Şamaxıda, Qarabağda, Naxçıvanda, Zəngəzurda və Azərbaycanın başqa əyalətlərində törədilmiş qırğınların, qanlı faciələrin qurbanı olmuşdur.

1992-ci il, fevralın 25-dən 26-a keçən gecə iş erməni silahlı birləşmələri, keçmiş SSRİ-yə məxsus olan və o dövrdə Dağlıq Qarabağın Xankəndi (Stepanakert) şəhərində yerləşən 366-cı alayın bilavasitə iştirakı ilə yeddi min nəfərə qədər azərbaycanlı əhalinin yaşadığı Xocalı şəhərinə beş istiqamətdən hücum etdilər. Ermənilər 366-cı alaya məxsus ağır hərbi texnikanın köməyi ilə Xocalı şəhərini yerlə-yeksan etdilər. Dinc mülki əhali-qadınlar, uşaqlar, qocalar və xəstələr ağlasıqmaz vəhşiliklə qətlə yetirildi. Ermənilər XX əsrin ən dəhşətli tarixi cinayətlərindən bin olan Xocalı soyqırımını törətdilər.

Onların Azərbaycan xalqına qarşı törətdikləri bu növbəti soyqırım aktı nəticəsində 613 nəfər mülki əhali məhv edilmiş, 1275 nəfər girov götürülmüşdür. Faciə nəticəsində mindən artıq dinc sakin müxtəlif dərəcəli güllə yarası alaraq şikəst olmuşdur. Qətlə yetirilənlərin 106 nəfəri qadın, 83 nəfəri azyaşlı uşaq, 70 nəfəri ahi qocalar olmuşdur.

XX əsrin sonunda sivil dünyanın insan hüquqlarının aliliyinin qorunduğu bir vaxtda erməni vəhşiliyinin nəticəsi olan Xocalı soyqırımına dünya ictimaiyyətinin və beynəlxalq təşkilatların diqqətini cəlb etmək istiqamətində Azərbaycan Respublikasının Xarici Siyasət İdarəsi və səfirlikləri tərəfindən də mütəmadi olaraq tədbirlər həyata keçirilir.

İlk növbədə, aparılan işlər nəticəsində beynəlxalq ictimaiyyət Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi və ermənilərin törətdikləri vəhşiliklər barədə daha geniş məlumatlandırılmışdır. Ölkəmizin xarici dövlətlərdə yerləşən bütün səfirlikləri tərəfindən Xocalı soyqırımının dəhşətlərini həmin ölkələrin ictimaiyyətinə çatdırılması istiqamətində bir sıra təbliğat xarakterli tədbirlər həyata keçirilmişdir. Eyni zamanda, dünyanın müxtəlif şəhərlərində məskunlaşmış azərbaycanlı icmaları da bu mühüm əhəmiyyət kəsb edən təbliğat işlərinə fəal qoşulmuş, bir sıra təşəbbüslər həyata keçirmişlər. Bu növ tədbirlərin həyata keçirilməsində əsas məqsəd isə, cəzalandırılmamış cinayət aktlarının yeni cinayətlərə yol açdığını nəzərə alaraq, Azərbaycan xalqına qarşı törədilmiş bu qırğınların təkrar olunmasının qarşısını almaqdır.

Bakı, 02 mart 2006-cı il.

Xocalı faciəsi beynəlxalq cinayət olaraq Ermənistanın Azərbaycan xalqına qarşı məqsədyönlü soyqırımı siyasətinin tərkib hissəsidir

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası İnsan Hüquqları İnstitutunun
Ekspert Komissiyasının

QƏTNAMƏSİ:

Bakı, 24 fevral 2000-ci il: Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi dövründə Azərbaycan xalqına qarşı həyata keçirilmiş ən dəhşətli cinayətlərdən biri 1992-ci il fevralın 25-dən 26-na keçən gecə Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ bölgəsindəki Xocalı şəhərində ermənilərin törətdiyi tarixdə insanlığa qarşı görünməmiş vəhşilikdir. Bir gecənin içində yüzlərlə günahsız insan xüsusi qəddarlıqla məhv edilib. Xocalı şəhərinin işğalının faciəli nəticələri bunlardır: 613 nəfər, o cümlədən 106 qadın və 63 uşaq qətlə yetirilib, 487 nəfər şikəst olub, 1275 adam əsir götürülüb, 150 nəfər itkin düşüb, şəhərin özü isə yerlə-yeksan edilib. Bu faciənin nəticəsində onlarca uşaq, qadın və qoca güllələnib. Ermənistanın silahlı qüvvələri və muzdlular bütöv ailələri məhv edib, insanları amansızcasına qətlə yetirmişlər: adamların dərisi soyulub, qulaqları kəsilib və başlarının dərisi soyulub çıxarılmışdır.

1. Xocalı soyqırımının beynəlxalq cinayət kimi səciyyəsi: Soyqırımın hüquqi məzmunu BMT Baş Məclisinin 9 dekabr 1948-ci il tarixli 260 (III) saylı qətnaməsi ilə qəbul edilmiş soyqırımı cinayətinin qarşısının alınması və cəzalandırılması haqqında Konvensiya ilə müəyyən olunmuşdur və hər hansı milli, etnik, irqi, yaxud dini qrupu tam və ya qismən məhv etmək məqsədilə törədilən aşağıdakı hərəkətlərdən ibarətdir:

- bu cür qrup üzvlərinin öldürülməsi;
- bela qrup üzvlərinə ağır bədən xəsarəti, yaxud əqli pozğunluq yetirilməsi;
- hər hansı qrup üçün qəsdən onun tam, yaxud qismən fiziki məhvini nəzərdə tutan həyat şəraiti yaradılması;
- bu cür qrupda doğumun qarşısını almağa yönəldilmiş tədbirlərin görülməsi;
- uşaqların zorla bir insan qrupundan alınıb başqasına verilməsi.

Soyqırımı cinayəti üçün xüsusi niyyətin olması zəruri ünsür sayılır. Bu, soyqırımı cinayətini obyektiv cəhətinə görə oxşar beynəlxalq cinayətlərdən fərqləndirir. Soyqırımı cinayətini təşkil edən əməllərdən hər biri öz xarakterinə görə şüurlu, bilərəkdən və iradə ilə diktə olunan əməllərdir. Həmin əməllər heç bir halda təsadüfən və ehtiyatsızlıq nəticəsində törədilə bilməz. Eyni zamanda, həmin əməlləri törətmək niyyəti və onların mümkün nəticələrinin ümumən dərk edilməsi əməlin soyqırımı kimi tövsifi üçün kifayət deyildir. Burada cinayətkarın fikrinin xüsusi istiqamətini və ya əməlin neqativ nəticələri ilə bağlı əvvəlcədən mövcud olan konkret niyyəti ortaya çıxarmaq tələb olunur.

Qabaqcadan xüsusi olaraq düzəldilmiş pusqulardan qaçıb canını qurtarmaq istəyən azərbaycanlı mülki əhalinin avtomat, pulemyot və başqa silahlardan gülləbaran edilməsi məhz soyqırımı niyyətini sübut edir.

Həmin cinayətin azərbaycanlı milli qrupuna qarşı yönəlməsi də danılmaz faktdır.

Soyqırımı cinayətini təhlil edərkən onun üç əsas ünsürünün mövcud olması aydınlaşır:

- tanınan milli, etnik, irqi və ya dini qrupun olması;
- bu cür qrupu tamamilə və ya qismən məhv etmək niyyətinin olması (mens rea);
- tanınan qrupla bağlı soyqırımı kimi hərəkətlərdən hər hansı birinin törədilməsi (actus reus).

Deməli, soyqırımı aktı hökmən milli, etnik, irqi və ya dini qrupa qarşı yönəlməlidir. Başqa qrupa, məsələn, siyasi və ya sosial qrupa qarşı yönələn bu cür hərəkətlər soyqırımı kimi qiymətləndirilə bilməz.

"Soyqırımı" anlayışı qadağan olunmuş əməlin ümumi nəticələrinə dair konkret niyyətin olmasını tələb edir. Soyqırımı cinayətinin tövsifedici əlaməti kimi niyyət özündə bir neçə cəhəti birləşdirir:

-niyyət, təsadüfi, bu və ya digər konkret qrupa məxsus olan bir, yaxud bir neçə şəxsin deyil, qrupun məhv edilməsindən ibarət olmalıdır. Fərdin şəxsiyyət yox, məhz müəyyən qrupa mənsubluğu soyqırımı qurbanlarını təyin etmək üçün həlledici meyardır;

-niyyət, özü-özlüyündə, başqasından fərqlənən bir qrupun məhv edilməsindən ibarət olmalıdır. Soyqırımı bütöv insan qrupunun mövcudluğu hüququnu tanımaqdan imtinaadır. Adamöldürmə (hemosid) isə ayrı-ayrı insan varlıqlarının yaşamaq hüququnu tanımaqdan imtina kimi səciyyəlidir. Deməli, actus reus (qadağan olunmuş əməl) bir adamla məhdudlaşa bilər, lakin mens rea (niyyət) qrupun mövcudluğu əleyhinə yönəlməlidir;

niyyət qrupun "tamamilə və ya qismən" məhv edilməsindən ibarət olmalıdır;

-niyyət məhz, milli, etnik, irqi və ya dini qruplardan birinin məhv edilməsindən ibarət olmalıdır.

Soyqırımı cinayətinə görə məsuliyyətin ortaya çıxması üçün müəyyən qrupun tamamilə və ya qismən məhv edilməsindən ibarət son nəticənin əldə olunması tələb kimi qoyulmur. Bunun üçün həmin cinayətin obyektiv cəhətini təşkil edən əməllərdən hər hansı birinin müəyyən qrupun tamamilə və ya qismən məhv edilməsi niyyəti ilə törədilməsi kifayətdir.

Soyqırımı cinayətinin obyektiv cəhətinə aid olan məhvetmə anlayışı qrupun ən müxtəlif vasitələrlə cismən məhv olunmasını bildirir.

"Barcelona Traction Case" işi üzrə qərarında BMT-nin Beynəlxalq Məhkəməsi soyqırımı aktlarının qadağan olunması ilə bağlı öhdəlikləri erga omnes öhdəliklər adlandırmışdır. Beynəlxalq Məhkəmə soyqırımı cinayətinin qarşısının alınması və cəzalandırılması haqqında Konvensiyanın əsasında duran prinsipləri

beynəlxalq adət hüququnun bir hissəsi, bütün dövlətlər üçün məcburi xarakter daşıyan normalar kimi tanınırdır.

II. Xocalı soyqırımının beynəlxalq cinayət kimi tanınması üçün əsas verən hüquqi sənədlər

1. BMT Baş Məclisinin 9 dekabr 1948-ci il tarixli 260 (III) sayılı qətnaməsi ilə qəbul edilmiş Soyqırımı Cinayətinin Qarşısının Alınması və Cəzalandırılması Haqqında Konvensiya.
2. Nürnberq Hərbi Tribunalının Nizamnaməsi (Nizamnamədə birbaşa soyqırımı cinayəti göstərilməsə də, həmin cinayəti təşkil edən əməllər insanlıq əleyhinə cinayətlər və müharibə cinayətləri kimi nəzərdə tutulmuşdur).
3. Yuqoslaviya Beynəlxalq Cinayət Tribunalının Nizamnaməsi (mad. 4),
4. Ruanda Beynəlxalq Cinayət Tribunalının Nizamnaməsi (mad. I).
5. Beynəlxalq Cinayət Məhkəməsinin Statutu (mad. 6).
6. Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi (mad. 103).
7. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin "Azərbaycanlıların soyqırımı haqqında" 26 mart 1998-ci il tarixli fərmanı.

III. Xocalı soyqırımının beynəlxalq hüquqi nəticələri.

Beynəlxalq hüquq soyqırımı cinayəti ilə əlaqədar məşağdakıları müəyyənləşdirmişdir:

1. Soyqırımı cinayəti törətmiş şəxslərin cinayət mühakiməsi və cəzalandırılması labüddür.
2. Soyqırımı cinayətinin təkə icraçıları deyil, soyqırımı törətməyə sui-qəsd, soyqırımına birbaşa və açıq təhrikçilik, soyqırımda iştirak etmək də cinayət məsuliyyəti doğurur.
3. Soyqırımı cinayəti törətmiş şəxslərə universal yurisdiksiya prinsipi tətbiq olunmalıdır.
4. Soyqırımı cinayətini törətməkdə əmrin icrasına istinad, şəxsi cinayət məsuliyyətindən azad etmir.
5. Soyqırımı cinayətinin törədilməsinin qarşısının alınması üçün tədbir görməməyə görə rəhbər şəxs məsuliyyət daşıyır.
6. Soyqırımı cinayətlərinə cinayət məsuliyyətinə cəlb etmə müddətləri tətbiq edilmir.
7. Soyqırımı cinayətinə görə qanunun retroaktiv tətbiqinə yol verilir.
8. Soyqırımı cinayətini törətmiş şəxslər cinayət məsuliyyətinə cəlb edilməsi üçün tələb edən dövlətə verilməlidir.

Beləliklə, ermanilər tərəfindən Xocalı əhalisi olan etnik azərbaycanlılara qarşı törədilmiş bütün əməllər beynəlxalq hüquq sənədlərinə uyğun olaraq soyqırımı kimi qiymətləndirilir və beynəlxalq hüquq prinsiplərinə görə bəşəriyyətə qarşı cinayət sayılır.

Rövşən Mustafayev, siyasi elmlər doktoru, Ekspert Komissiyasının rəhbəri, AMEA İnsan Hüquqları İnstitutunun direktoru.

Xocalı soyqırımını bəşəriyyətə qarşı törədilmiş ən ağır cinayətdir Azərbaycan Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkilinin (Ombudsmanın) Xocalı soyqırımının 16-cı ildönümü ilə əlaqədar bəyanatı (22 fevral 2008-ci il)

Erməni millətçiləri tərəfindən tarix boyu Azərbaycan xalqına qarşı qanlı cinayətlər, terror aktları, soyqırım törədilmişdir. Çoxsaylı tarixi sənədlər sübut edir ki, erməni millətçiləri hələ 1905-1907-ci, 1918-1920-ci, 1948-1953-cü illərdə Qafqazda öz tarixi ərazilərində etnik təmizləmə və soyqırım siyasətinə məruz qalan yüz minlərlə azərbaycanlıni kütləvi surətdə qətlə yetirmiş, öz torpaqlarından deportasiya etmişlər. Bu il işğalçı Ermənistanın xalqımıza qarşı təcavüzünün 20 ili tamam olur. Yürüdüln siyasət nəticəsində Azərbaycanın əzəli torpaqlarının 20 faizi zəbt edilmiş, 20 mindən çox soydaşımız həlak olmuş, 50 mindən artıq adam yaralanmış, əlil və şikəst olmuşdur. Bir çox Azərbaycan hərbçisi əsir düşmüş, dinc əhali girov götürülmüşdür. Bir milyondan artıq həmvətənimiz qaçqına və məcburi köçkünə çevrilmişdir. 1988-ci ilin fevralından ermənilərin Dağlıq Qarabağın Ermənistanla birləşdirilməsi çağırışları ilə başlanan nümayişlərinə heç bir siyasi qiymət verməyən keçmiş SSRİ rəhbərliyi tərəfindən zəruri tədbirlər görülməməsi qısa müddət ərzində Dağlıq Qarabağ ərazisində və ətraf rayonlarda azərbaycanlıların yurd yerlərinin yandırılması, əhalisinin qətlə yetirilməsi ilə nəticələndi. Erməni millətçiləri Korkicahan, Malıbəyli, Quşçular, Qaradağlı kəndlərində qətlialmlar törətdilər.

Düz 16 il bundan əvvəl, fevralın 25-dən 26-na keçən gecə Xocalı şəhərində erməni silahlı birləşmələrinin keçmiş sovet ordusunun 366-cı motoatıcı alayı ilə birgə törətdiyi cinayət müharibələr tarixində bənzəri olmayan hadisələrdəndir. Xankəndində yerləşdirilmiş, şəxsi heyətində erməni zabitlərin də olduğu bu alayın çoxsaylı ağır texnikası üç istiqamətdə şəhərə yeridildi, yaşayış evləri dağıdıldı və yandırıldı. Şəhəri tərək etmək məcburiyyətində qalan dinc əhali Naxçıvanik kəndi yaxınlığında erməni silahlıları ilə qarşılaşdı və əsl soyqırım baş verdi. Qadınlar, qocalar, əlillər, uşaqlar xüsusi amansızlıqla qətlə yetirildi. Soyqırımını törədənlər Xocalı sakinlərini misli görünməmiş qəddarlıqla öldürmüş, diri-diri yandırmış, başlarının dərisini soymuş, gözlərini çıxarmışdılar. Erməni təcavüzkarlarının Azərbaycan xalqına qarşı törətdikləri növbəti genosid - Xocalı soyqırımını 613 nəfərin, o cümlədən 106 qadının, 63 azyaşlı uşağın, 70 qocanın həyatına son qoydu, 487 nəfər şikəst oldu, 1275 dinc sakin əsir götürüldü, 150 nəfər itkin düşdü.

Bu soyqırım aktı nəticəsində bəzi ailələr bütünlüklə məhv edilmiş, mülki əhali görünməmiş qəddarlıqla qətlə yetirilmiş, əsir götürülənlərə amansız işgəncə verilmişdir. Bu zaman soydaşlarımızın əsas insan hüquqları, ən başlıcası isə yaşamaq hüququ kütləvi şəkildə pozulmuşdur.

Qeyd olunmalıdır ki, münaqişə başlanandan bu günədək itkin düşmüş 4354 Azərbaycan vətəndaşından 783 nəfərinin əsir və girov kimi Ermənistanda və işğal edilmiş ərazilərdə saxlanması barədə əsaslı məlumatlar mövcuddur. Ermənistanın təcavüzünə məruz qalmış Azərbaycan çox böyük itkilərlə, o cümlədən əsir və itkin düşmüş, girov götürülmüş şəxslərin taleyi ilə bağlı problemlərlə üzləşmişdir. Ermənistan tərəfi və separatçı Dağlıq Qarabağ rejimi beynəlxalq hüquq normalarını kobud şəkildə pozaraq, bu şəxsləri hələ də beynəlxalq təşkilatlardan gizlədir.

Xocalı soyqırımı zamanı yol verilmiş zorakılıq əməllərinin qabaqcadan düşünülmüş qaydada, milli əlamətinə görə insanların tamamilə və ya qismən məhv edilməsi niyyətilə törədilməsi beynəlxalq və dövlətdaxili hüquqa əsasən məhz genosiddir. Bu vəhşilik və vandalizm aktı Xatın və Sonqmi faciələri ilə eyni səviyyədə qiymətləndirilməli, insanlığa qarşı törədilən qanlı cinayət öz layiqli qiymətini almalıdır.

Beynəlxalq hüquqa görə, genosid sülh və bəşəriyyət əleyhinə yönələn əməldir və ən ağır beynəlxalq cinayətlərdən biri hesab olunur. BMT Baş Məclisinin 1946-cı il 11 dekabr tarixli 96 (I) sayılı qətnaməsində qeyd olunur ki, genosid, insan qruplarının yaşamaq hüququnu tanımamaqla insan mənliyini təhqir edir, bəşəriyyəti insanlar tərəfindən yaradılan maddi və mənəvi dayaqlardan məhrum edir. Belə bədnam əməllər BMT-nin məqsəd və vəzifələrinə tam ziddir. BMT Baş Məclisinin 9 dekabr 1948-ci il tarixli 260 (III) sayılı qətnaməsi ilə qəbul edilmiş və 1951-ci ildə qüvvəyə minən Genosid cinayətinin qarşısının alınması və cəzalandırılması haqqında Konvensiyada genosid cinayətinin hüquqi əsası təsbit olunmuşdur. Konvensiyaya qoşulan dövlətlər sülh, yaxud müharibə dövründə törədilməsindən asılı olmayaraq, genosidin beynəlxalq hüquq normalarını pozan cinayət olduğunu təsdiq edərək, onun qarşısının alınması və səbəbkarlarının cəzalandırılması üçün tədbirlər görməyi öhdələrinə götürmüşlər.

Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzü zamanı həmin konvensiyada təsbit olunmuş genosid cinayətinin bütün əməlləri tətbiq olunmuşdur. Bu işğalçı ölkənin yürütdüyü terrorçuluq siyasəti uzun illərdir ki, dünya ictimaiyyətinin gözü qarşısında baş verir. Halbuki beynəlxalq hüquq normalarına, BMT-nin və ATƏT-in prinsiplərinə görə, dövlətlərin sərhədlərinin toxunulmazlığına hörmət edilməlidir, ərazi bütövlüyünün və suverenliyin pozulması yolverilməzdir. BMT Təhlükəsizlik Şurası Azərbaycanın işğal olunmuş torpaqlarının qeyd-şərtsiz azad edilməsi barədə dörd qətnamə qəbul etsə də, işğalçı Ermənistan bunları hələ də yerinə yetirmir.

Azərbaycan tərəfi bu münaqişənin sülh yolu ilə həllinə daim səy göstərir. Ümummilli liderimiz Heydər Əliyev Xocalı soyqırımının əsl mahiyyətini açıqlamış, 1994-cü ilin fevralında Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi Xocalı soyqırımına hüquqi-siyasi qiymət vermişdir.

Prezident İlham Əliyev dünyanın nüfuzlu tribunalalarından səslənən çıxışlarında terrorla mübarizə aparən beynəlxalq birliyin bu məsələdə ikili standartlara yol verməsinə qətiyyətlə etirazını bildirmişdir. Dövlət başçımız Avropa Şurasında ilk dəfə olaraq Ermənistanın təcavüzkar tərəf kimi tanınmasına nail olmuş, bu dövlətin Dağlıq Qarabağı və Azərbaycanın daha 7 rayonunu işğal altında saxlaması faktı AŞPA-nın rəsmi sənədlərində öz əksini tapmışdır.

Hazırda Xocalı faciəsi dünyanın böyük dövlətlərinin parlamentlərində müzakirəyə çıxarılır, bir sıra nüfuzlu beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən Ermənistan təcavüzkar dövlət kimi tanınır, işğal edilmiş Azərbaycan ərazilərini geri qaytarmaq tələb olunur.

Məlum olduğu kimi, ötən il 1918-ci ilin mart-may aylarında Qubada ermənilərin xüsusi qəddarlıqla törətdikləri kütləvi insan qətlərini aşkarlayan faktlar üzə çıxarılmışdır. Tikinti ilə əlaqədar qazıntı işləri aparıldığı zaman iki iri quyuda tapılmış saysız-hesabsız insan sümükləri erməni vandalizmini təsdiqləyən əyani nümunələr, faktlardır. Artıq bunların 1918-ci ildə erməni silahlı birləşmələrinin Qubaya basqını zamanı qəddarlıqla qətlə yetirilmiş yerli sakinlərə məxsus olduğu müəyyən edilmişdir.

Tarixi olayların aşkar olunmasında Quba məzarlığı ilə bağlı üzə çıxmış həqiqətləri dünya ictimaiyyətinin nəzərinə çatdırmaq son dərəcə önəmlidir. Bu faktlar uydurma "erməni soyqırımı" əfsanəsini bir daha ifşa edərək yeni tarixin ermənilər tərəfindən saxtalaşdırılmasını sübut edir.

Təəssüf ki, insan hüquqlarının kütləvi və kobud şəkildə pozulması ilə nəticələnmiş Xocalı soyqırımına hələ də beynəlxalq miqyasda hüquqi qiymət verilməmiş, terrorçu əməllərə qarşı qəti tədbirlər görülməmişdir. Dünya birliyinə, mötəbər beynəlxalq qurumlara və dünya xalqlarına müraciət edərək Azərbaycana qarşı aparılan uzunmüddətli erməni təcavüzünə, terror siyasətinə, kütləvi şəkildə insan hüquqlarının pozulmasına son qoyulacağına, bu münaqişənin sülh və danışıqlar yolu ilə aradan qaldırılmasına dəstək veriləcəyinə, zəbt olunmuş torpaqların qaytarılacağına, yüz minlərlə qaçqın və məcburi köçkünlərin öz yurdlarına dönəcəyinə, onların konstitusion hüquqlarının bərpa ediləcəyinə inanırıq. Ümid edirik ki, ölkəmizə qarşı təcavüzü, Xocalı soyqırımını törədən erməni terrorçuları və onların havadarları cinayət məsuliyyətinə cəlb ediləcək, işğalçı Ermənistan dövlətinə qarşı səlahiyyətli beynəlxalq qurumlar tərəfindən sanksiyalar tətbiq olunacaqdır.

Elmira Süleymanova, Azərbaycan Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkili, (Ombudsman) 22 fevral 2008-ci il.

Bəyanat BMT-nin Baş Katibinə, BMT-nin İnsan Hüquqları üzrə Ali Komissarına, ATƏT-ə, Avropa Şurasına, Beynəlxalq və Avropa Ombudsmanlar İnstitutlarına, Asiya Ombudsmanlar Assosiasiyasına, Beynəlxalq Sülh Bürosuna, Universal Sülh Federasiyasına, Azərbaycan Respublikasının xarici ölkələrdəki və

xarici ölkələrin respublikamızdakı səfirlərinə, ombudsmanlara və Azərbaycan diasporu təşkilatlarına göndərilmişdir.

**Xocalı qaçqınlarının Birləşmiş Millətlər Təşkilatına,
Avropa Şurasına, Avropa Təhlükəsizlik
və Əməkdaşlıq Təşkilatına müraciəti**

Dünyanın nüfuzlu beynəlxalq təşkilatları olan Birləşmiş Millətlər Təşkilatı, Avropa Şurası və Avropa Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatına müraciət etməkdə məqsədimiz 1992-ci ilin fevralında Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ bölgəsində ermənilər tərəfindən törədilmiş Xocalı soyqırımı haqqında həqiqətləri dünya ictimaiyyətinin diqqətinə çatdırmaq və bu qanlı cinayətə hüquqi-siyasi qiymət verilməsinə nail olmaqdır.

Azərbaycanın tarixinə az-çox bələd olan hər bir şəxsə məlumdur ki, Qarabağın dağlıq hissəsində yerləşən və eramızdan əvvəl 3-cü minillikdən mövcud olan Xocalı yurdumuzun qədim yaşayış məskənlərindən biridir. Xocalı şəhərinin ərazisində aparılmış arxeoloji qazıntılar zamanı əldə olunmuş eksponatlar, habelə nadir tarixi abidəbr buna əyani sübutdur.

İrandan Azərbaycana köçmələrinin 150 illiyi münasibətilə 1978-ci ildə Dağlıq Qarabağda abidə ucaltmış ermənilər tarixi Azərbaycan torpaqları hesabına xəyali "Böyük Ermənistan" ideyasını reallaşdırmaq məqsədi ilə son iki əsrdə xarici havadarlarının köməyi ilə Azərbaycana qarşı ardıcıl işğalçılıq siyasətini həyata keçirmiş və bu məkrli məqsədə çatmaq üçün zaman-zaman dəhşətli terror, kütləvi qırğın, deportasiya və soyqırımı kimi bəşəri cinayətlərdən belə çəkinməmişlər.

Çoxsaylı tarixi sənədlər şahidlik edir ki, 1905-1907, 1918-1920, 1948-1953-cü illərdə Qafqazda öz tarixi torpaqlarında etnik təmizləmə və soyqırımı siyasətinə məruz qalan milyonlarla azərbaycanlı kütləvi surətdə qətlə yetirilmiş, dədə-baba yurdlarından zorla çıxarılmışdır. Nəhayət, 1988-ci ildən başlayaraq Azərbaycana qarşı əsassız ərazi iddiaları və erməni separatizmi yenidən baş qaldırmış, heç bir tarixi, siyasi, etnik əsası olmayan Dağlıq Qarabağ fitnəkarlığına rəvac verilmişdir. 1988-1989-cu illərdə Ermənistandan - öz tarixi-etnik torpaqlarından 250 mindən artıq azərbaycanlı son nəfərinə kimi deportasiya edilmiş, bu zaman yüzlərlə dinc sakin vəhşicəsinə qətlə yetirilmişdir. Nəticədə Ermənistan ermənilərin illərlə arzusunda olduqları monoetnik respublikaya çevrilmişdir.

1988-ci ildən başlayan əsassız Dağlıq Qarabağ münaqişəsi, Azərbaycan ərazilərində tüğyan edən erməni irticası və bu irticanın qurbanı olan günahsız Azərbaycan əhalisinin acı izzətləri təəssüf ki, keçmiş SSRİ rəhbərliyinin və sivil dünyanın biganə sükutu ilə qarşılandı. Belə vəziyyətdən ruhlanan və istifadə edən ermənilər azərbaycanlılara qarşı soyqırımı siyasətini və misli görünməmiş tarixi cinayətlərini bir-birinin ardınca həyata keçirməyə müvəffəq oldular. Azərbaycan

ərazisinin 20 faizi, o cümlədən Dağlıq Qarabağdan kənarında yerləşən daha 7 rayon Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal olundu. 1 milyondan artıq azərbaycanlı öz dədə-baba ocaqlarından vəhşicəsinə qovuldu, on minlərlə adam qətlə yetirildi, şikəst edildi, girov götürüldü. Yüzlərlə yaşayış məskəni, minlərlə mədəniyyət, təhsil və səhiyyə müəssisəsi, tarix-mədəniyyət abidələri, məscidlər, müqəddəs sitayiş yerləri, qəbristanlıqlar yerlə-yeksan edilərək misli görünməmiş erməni vandalizminə məruz qaldı.

Münaqişənin ilk illərində Qarabağın azərbaycanlılar yaşayan Kərkicahan, Meşəli, Quşçular, Qaradağlı, Ağdaban və digər kəndlərində erməni silahlı quldurlarının törətdikləri faciələr, nəhayət, Xocalı soyqırımı "məzlum və əzabkeş erməni" vicdanında əbədi qara ləkə kimi yaşayacaq tarixi cinayətlərdir.

1992-ci ilin fevralında isə XX əsrin ən dəhşətli faciələri hesab olunan Xatın, Xirosima, Naqasaki, Sonqmi kimi insan fəlakətləri sırasına Xocalı soyqırımı da əlavə olundu.

1992-ci il fevralın 25-dən 26-na keçən gecə erməni silahlı birləşmələri keçmiş SSRİ-yə məxsus olan və o dövrdə Dağlıq Qarabağın Xankəndi (Stepanakert) şəhərində yerləşən 366-cı sovet alayının bilavasitə iştirakı ilə 7 rəin nəfərə qədər azərbaycanlı əhalinin yaşadığı Xocalı şəhərinə 5 istiqamətdən hücum etdilər (hücum zamanı şəhərdə 3 minə yaxın adam qalmışdı). Həmin vaxta qədər Xocalı şəhəri 4 aydan artıq idi ki, erməni silahlı birləşmələri tərəfindən tam mühasirə vəziyyətində saxlanılır, əhali tıləbi xidmət və ərzaq sarıdan ciddi əziyyət çəkirdi. Şəhərdə çoxlu sayda xəstə, yaralı, qoca, qadın və uşaq var idi.

Azğınlaşmış erməni quldurları özlərinin muzdlu xarici havadarlarının köməyi ilə həmin gecə Xocalı şəhərini yerlə-yeksan etdilər. 366-cı alaya məxsus çoxsaylı ağır hərbi texnikanın köməyi ilə şəhər tamamilə dağıdıldı və yandırıldı. Əliyalın dinc mülki əhali dəhşətli qırğına məruz qaldı - uşaqlar, qadınlar, qocalar, xəstələr ağılasıgmaz vəhşiliklə məhv edildi. Ermənilər XX əsrin sonlarında sivilizasiyalı bəşəriyyət üçün üzqaralığı olan növbəti tarixi cinayəti - Xocalı soyqırımını törətdilər. Bu vəhşi aksiyadan məqsəd şəhərin bütün əhalisini məhv etmək idi. Ancaq sırf təsadüflər nəticəsində Xocalının xeyli sakini sanki tarixə şahidlik etmək üçün sağ qaldı.

Ermənilərin Azərbaycan xalqına qarşı törətdiyi növbəti soyqırımı Xocalı faciəsi nəticəsində 613 nəfər məhv edildi, 1275 nəfər dinc sakin girov götürüldü. Onlardan 150 nəfərinin taleyi bu gün də məlum deyildir. Faciə nəticəsində 1000-dən artıq dinc sakin müxtəlif dərəcəli güllə yarası alaraq şikəst olmuşdur. Qətlə yetirilənlərin 106 nəfəri qadın, 83 nəfəri azyaşlı uşaq, 70 nəfəri qocalar idi. Şikəst olanların 76 nəfəri yetkinlik yaşına çatmamış oğlan və qızlardı.

Bu hərbi-siyasi cinayət nəticəsində 6 ailə tamamilə məhv edilmiş, 25 uşaq hər iki valideynini, 130 uşaq isə valideynlərindən birini itirmişdir. Şəhid olanlardan 56 nəfəri xüsusi qəddarlıq və amansızlıqla diri-diri yandırılmış, başlarının

dərisi soyulmuş, başları kəsilmiş, gözləri çıxarılmış hamilə qadınların qarınları süngü ilə dəşik-dəşik edilmişdir.

Təəvvür etmək belə çətindir ki, tarixdə analoqu olmayan belə qəddarlıq və vəhşilik insan tərəfindən törədilmiş, XX əsrin sonunda, dünyanın gözü qarşısında baş vermişdir! Ancaq dünya bilib agah olmalıdır: təkcə azərbaycanlılara deyil, bütün sivil bəşəriyyətə qarşı yönəlmiş bu tarixi cinayətin müəllifi "əzabkeş və məzlum" ermənilərdir.

Artıq 11 ildir ki, qaçqınlıq həyatı yaşayan biz xocalılar dünyanın bütün sülhsevər xalqlarına, beynəlxalq təşkilatlara ürək ağrısı ilə, eyni zamanda, böyük ümidlərlə müraciətlər edirik. Sizlərdən xahiş edirik ki, bizim başımıza gətirilən müsibətlərə, erməni hərbi təcavüzü nəticəsində düşər olduğumuz dərdlərə soyuq, laqeyd münasibət bəsləməyəsiniz. Biz inanmırıq ki, dünyanın çox nüfuzlu beynəlxalq təşkilatları olan BMT, AŞ və ATƏT, sülhsevər qüdrətli ölkələr sivilizasiyalı bəşəriyyətə meydan oxuyan təcavüzkar bir dövləti - Ermənistanı haqq-ədalətə, beynəlxalq hüquq normalarına əməl etməyə məcbur edə bilməsinlər!

Biz əmin olduğumuzu bildiririk ki, dünya birliyi Ermənistan dövlətinin Azərbaycana qarşı hərbi təcavüzünü pisləyəcək, Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün təmin olunmasına, bir milyondan artıq qaçqın-köçkünün öz doğma yurd-yuvasına qayıtmasına, Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin tarixi-siyasi ədalət kontekstində və sülh yolu ilə həllinə kömək edəcəkdir.

2001-ci il sentyabrın 11-də ABŞ-da minlərlə günahsız insanın ölümünə səbəb olmuş dəhşətli terror aktlarını biz xocalılar dərin kədər hissi ilə qarşıladıq. Bu ağır bəşəri faciə bizi, nə qədər ağır olsa da, 11 il əvvələ qaytardı. Çünki 11 il bundan əvvəl belə bir acı müsibəti biz və on minlərlə azərbaycanlı qaçqın-köçkün öz şəxsi taleyimizdə yaşamışıq və bu gün də çadırlarda, vaqonlarda, yeraltı qazmalarda, zirzəmilərdə ağır qaçqınlıq həyatı sürməkdəyik.

Biz - Xocalı soyqırımının möcüzə nəticəsində sağ qalmış şahidləri insanlığa qarşı yönəlmiş hər cür soyqırımı və terror aktını qətiyyətlə pisləyərək BMT-yə, AŞ-yə və ATƏT-ə, dünyanın bütün mütərəqqi ictimaiyyətinə böyük ümidlə növbəti müraciətimizi edir, Xocalı faciəsinə də hüquqi-siyasi qiymət verilməsi zərurətini bir daha beynəlxalq birliyin nəzərinə çatdırırıq.

XX əsrin ən dəhşətli müsibətlərindən birini yaşamış biz xocalılar dünya xalqlarını sülh və əmin-amanlıq uğrunda birgə mübarizəyə səsləyirik. Biz dünyanın bütün beynəlxalq təşkilatları və sülhsevər, nüfuzlu dövlətləri qarşısında həyəcan təbili çalaraq, hamını yer üzündə müharibə ocaqlarının söndürülməsi üçün səfərbər olmağa, sülh və əmin-amanlıq şəraitində yaşayan, gündən-günə çiçəklənən azad, xoşbəxt insan cəmiyyəti uğrunda mübarizəyə çağırırıq.

Bakı şəhəri, 15 fevral 2003-cü il.

**Xocalı soyqırımının 17-ci ildönümü ilə əlaqədar
Xocalı məcburi köçkünlərinin Birləşmiş Millətlər Təşkilatına,
Avropa Şurasına, Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatına
MÜRACİƏTİ**

Biz - 1992-ci il fevralın 26-da Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ bölgəsinin Xocalı şəhərində erməni millətçiləri tərəfindən törədilmiş soyqırımının möcüzə nəticəsində sağ qalmış şahidləri Birləşmiş Millətlər Təşkilatına, Avropa Şurasına, Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatına, eyni zamanda, dünyanın bütün mütərəqqi ictimaiyyətinə növbəti dəfə böyük ümidlərlə müraciət edir, Xocalı soyqırımına hüquqi-siyasi qiymət verilməsinin zəruriliyini bir daha sivilizasiyalı beynəlxalq aləmin nəzərinə çatdırırıq.

İrəndən Azərbaycana köçmələrinin 150 illiyi münasibətilə 1978-ci ildə Dağlıq Qarabağda abidə ucaltmış ermənilərin millətçi və ekstremist dairələri tarixi Azərbaycan torpaqları hesabına xəyali "Böyük Ermənistan" ideyasını reallaşdırmaq məqsədi ilə son iki əsrdə xarici havadarlarının köməyi ilə Azərbaycana qarşı ardıcıl işğalçılıq siyasətini həyata keçirmiş və məkrli niyyətlərinə çatmaq üçün zaman-zaman çoxsaylı terror aksiyaları və kütləvi qırğınlar, deportasiya və soyqırımı kimi bəşəri cinayətlər törətmişlər.

Çoxsaylı tarixi sənədlər şahidlik edir ki, 1905-1907, 1918-1920, 1948-1953-cü illərdə Qafqazda öz tarixi-etnik ərazilərində etnik təmizləmə və soyqırımı siyasətinə məruz qalan azərbaycanlılar kütləvi surətdə qətlə yetirilərək, dədə-baba torpaqlarından deportasiya olunmuşlar.

1988-ci ildən Ermənistanın Azərbaycana qarşı əsassız ərazi iddiaları yenidən baş qaldırmış, heç bir tarixi, siyasi, etnik əsası olmayan Dağlıq Qarabağ fitnəkarlığına rəvac verilmişdir. Ermənistanda öz tarixi-etnik torpaqlarında yaşayan 250 mindən artıq azərbaycanlı 1988-1989-cu illərdə son nəfərinə kimi deportasiya edilmiş, bu zaman yüzlərlə dinc sakin vəhşicəsinə qətlə yetirilmişdir. Nəticədə Ermənistan ermənilərin illərlə arzusunda olduqları monoetnik dövlətə çevrilmişdir.

Artıq 20 ilə yaxındır ki, Azərbaycan ərazisinin 20 faizi, o cümlədən Dağlıq Qarabağ inzibati-ərazi bölgüsünə daxil olmayan və 1990-cı illərin əvvəllərində bütünlüklə azərbaycanlıların yaşadığı 7 rayon Ermənistan silahlı qüvvələrinin işğalı altındadır. 1 milyondan artıq azərbaycanlı öz əzəli yurdlarından vəhşicəsinə qovulmuş, on minlərlə adam qətlə yetirilmiş, şikəst edilmişdir. Ermənistanın və Dağlıq Qarabağın həbs düşərgələrində qeyri-insani təhqir və işgəncələrdən əziyyət çəkən 4500-dən çox azərbaycanlı əsir, girov və itkin düşmüş insanın taleyi hələ də məlum deyildir. İşğal zonasında yüzlərlə şəhər və kənd, minlərlə ictimai-mədəni tikili, təhsil və səhiyyə müəssisələri, tarix-mədəniyyət abidələri, muzeylər, məscidlər, müqəddəs sitayiş yerləri, qəbiristanlıqlar yerlə-yeksan edilərək, misli görünməmiş vandalizmə məruz qalmışdır. İyirminci əsrin 90-cı illərinin əvvəllərində Qarabağın azərbaycanlılar yaşayan Korkicahan, Meşəli,

Quşçular, Qaradağlı, Ağdaban və sair kəndlərində erməni silahlı quldurlarının törətdikləri kütləvi qırğınlar, Bakıda və digər şəhərlərimizdə həyata keçirilmiş qanlı terror aksiyaları, nəhayət, Xocalı soyqırımını "məzlum və əzabkeş ermənilərin" vicdanında əbədi qara ləkə kimi qalacaq tarixi cinayətlərdir.

Acı təəssüf hissi ilə diqqətinizə çatdırırıq ki, XX əsrin ən dəhşətli faciələri hesab olunan Xatın, Xirosima, Naqasaki, Sonqmi kimi insan fəlakətləri sırasına 1992-ci ildə törədilmiş Xocalı soyqırımını da əlavə olunmuşdur. Həmin il fevral ayının 25-dən 26-na keçən gecə erməni silahlı birləşmələri keçmiş SSRİ-yə məxsus olan və o dövrdə Dağlıq Qarabağın Xankəndi (Stepanakert) şəhərində yerləşən 366-cı alayın bilavasitə iştirakı ilə vaxtilə yeddi min nəfərə qədər azərbaycanlı əhalinin yaşadığı Xocalı şəhərinə 5 istiqamətdən hücum etdilər (hücum zamanı şəhərdə 3 minə yaxın adam qalmışdı). Həmin vaxta qədər Xocalı şəhəri artıq dörd aydan çox idi ki, erməni silahlı birləşmələri tərəfindən tam mühasirə vəziyyətində saxlanılır, əhali tibbi xidmət və ərzaq sarıdan ciddi əziyyət çəkirdi. Şəhərdə çox sayda xəstələr, yaralıları, qocalar, qadınlar və uşaqlar var idi. Həmin gecə Xocalı şəhəri yerlə-yeksan olundu. Əliyalın dinc mülki əhali kütləvi qırğına məruz qaldı - uşaqlar, qadınlar, qocalar, xəstələr ağlasıqmaz vəhşiliklə məhv edildi. Erməni millətçiləri XX əsrin sonlarında sivilizasiyalı bəşəriyyət üçün üzqaralığı olan növbəti tarixi cinayəti - Xocalı soyqırımını törətdilər. Bu vəhşi aksiyada məqsəd şəhərin bütün əhalisini məhv etmək idi. Ancaq sırf təsadüflər nəticəsində xocalılıların bir hissəsi sanki tarixə şahidlik etmək üçün sağ qaldı.

Xocalı soyqırımını nəticəsində 613 nəfər məhv edildi, 1275 nəfər dinc sakin girov götürüldü. Onlardan 155 nəfərinin taleyi bu gün də məlum deyildir. Faciə nəticəsində 487 dinc sakin müxtəlif dərəcəli güllə yarası alaraq şikəst oldu. Qətlə yetirilənlərin 106 nəfəri qadın, 63 nəfəri azyaşlı uşaq, 70 nəfəri qocalar idi. Şikəst olanların 76 nəfəri yetkinlik yaşına çatmamış oğlan və qızlardır.

Bu hərbi-siyasi cinayət nəticəsində 8 ailə tamamilə məhv edilmiş, 25 uşaq hər iki valideynini, 130 uşaq isə valideynlərindən birini itirmişdir. Şəhid olanlardan 56 nəfəri xüsusi qəddarlıq və amansızlıqla diri-diri yandırılmış, başlarının dərisi soyulmuş, başları kəsilmiş, gözləri çıxarılmış, hamıl qadınların qarnı süngü ilə deşik-deşik edilmişdir.

Təəvvür etmək belə çətindir ki, tarixdə analoqu olmayan beb qəddarlıq və vəhşilik insan tərəfindən həyata keçirilmiş, XX əsrin sonunda, dünyanın gözü qarşısında baş vermişdir! Ancaq dünya bilib agah olmalıdır: təkcə azərbaycanlılara deyil, bütövlükdə bəşəriyyətə qarşı törədilmiş bu tarixi cinayətin müəllifi özünü bütün dünyaya "əzabkeş və məzlum millət" obrazında təqdim edən davakar erməni millətçiliyidir. Artıq 17 ildir ki, məcburi köçkün həyatı yaşayan biz xocalılar dünyanın bütün sülhsevər xalqlarına, beynəlxalq təşkilatlara ürək ağrısı ilə, eyni zamanda, böyük ümidlərlə müraciət edirik. Biz inanırıq ki, dünyanın çox nüfuzlu beynəlxalq təşkilatları olan BMT, AŞ və ATƏT, sülhsevər qüdrətli ölkələr beynəlxalq hüquqa və bəşəri dəyərlərə məhəl qoymayan təcavüzkar bir dövləti -

Ermənistanı haqq-ədalət prinsipləri ilə yaşamağa, qonşu dövlətlərlə normal münasibətlər qurmağa sövq edəcəkdir!

İşğal edilmiş Azərbaycan torpaqlarından erməni silahlı qüvvələrinin qeyd-şərtsiz çıxarılması barədə BMT Təhlükəsizlik Şurasının 4 qətnaməsinin indiyədək icra edilməməsi, ilk növbədə, həmin təşkilatın nüfuzuna ciddi zərbdır.

Biz əmin olduğumuzu bildiririk ki, dünya birliyi Ermənistanın Azərbaycana qarşı hərbi təcavüzünü pisləyəcək, Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün təmin edilməsi, bir milyondan artıq qaçqın-köçkünün öz doğma yurd-yuvasına qayıtması, Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh və danışıqlar yolu ilə həll olunması üçün ədalətli və obyektiv mövqe nümayiş etdirəcəkdir.

Bakı şəhəri, 17 fevral 2009-cu il.

Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin Komentariyasından Çıxarış³

Maddə 103. Soyqırım: Hər hansı milli, etnik, irqi və ya dini qrupu, bir qrup kimi bütövlükdə və ya qismən məhv etmək məqsədi ilə qrup üzvlərini öldürmə, qrup üzvlərinin sağlamlığına ağır zərər vurma və ya onların əqli qabiliyyətinə ciddi zərər vurma, qrupun bütövlükdə və ya qismən fiziki məhvinə yönəlmiş yaşayış şəraiti yaratma, qrup daxilində doğumların qarşısını almağa yönəlmiş tədbirləri həyata keçirmə, bir qrupa mənsub olan uşaqları zorla başqa qrupa keçirmə - on ildən on beş ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə və ya ömürlük azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılır (Azərbaycan Respublikasının 2 iyul 2001-ci il tarixli Qanunu ilə edilmiş düzəlişlə - AR QT, 2001, NQ7, m.455).

1. Bu norma «Soyqırımın qarşısının alınması və cəzalandırılması haqqında» 9 dekabr 1948-ci il Konvensiyasının müddəalarının icra edilməsi üzrə Azərbaycan Respublikasının öz üzərinə götürdüyü öhdəliklərin həyata keçirilməsi istiqamətində görülən tədbir kimi CM-ə daxil edilmişdir (adı çəkilən Konvensiyaya qoşulmaq barədə Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi 31 may 1996-cı il tarixli Qanun qəbul etmişdir).

2. Soyqırım cinayətinin ictimai təhlükəliliyi hər hansı milli, etnik, irqi və ya dini qrupun bir qrup kimi bütövlükdə və ya qismən məhv edilməsi və ya məhv edilməsi təhlükəsinin yaranması, habelə həmin qrupların tarixi, mədəni, mənəvi və s. dəyərlərinin yer üzündən silinilə getməsi, yaxud belə təhlükənin meydana gəlməsi ilə xarakterizə olunur. 10 dekabr 1948-ci il tarixli İnsan hüquqlarının Ümumi Bəyannaməsində, 10 dekabr 1966-cı il tarixli Mülki və siyasi hüquqlar haqqında

---

³ Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsinin Kommentariyası (hüquq elmləri doktoru, professor Firudin Yusifoglu Səməndərovun redaktəsi ilə. "Digesta" nəşriyyatı, Bakı, 2009-cu il, 1012 səh.)

Beynəlxalq Paktı və Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında irqindən, milliyyətdən, cinsindən, dinindən asılı olmayaraq bütün insanların bərabər hüquqlu olması, hər kəsin belə fərqlərdən asılı olmayaraq yaşamaq və şəxsiyyətinə hörmət olunmaq, habelə barəsində heç bir ayrı-seçkiliyə yol verilməmək hüququ vardır. Soyqırım cinayəti insanlıq əleyhinə olan cinayət kimi həm sülh, həm də müharibə vaxtı törədilə bilər.

3.Bu cinayətin obyektivi qismində hər hansı milli, etnik, irqi və ya dini qrupların normal həyat və fəaliyyəti çıxış edir.

4.Bu cinayətin obyektiv cəhəti 1948-ci il Konvensiyasının 2-ci maddəsində soyqırma verilən anlayışa daxil olan əlamətlərlə üst-üstə düşür.

Soyqırım cinayəti obyektiv cəhətdən aşağıdakı hərəkətlərin törədilməsi ilə xarakterizə olunur: hər hansı milli, etnik, irqi və ya dini qrupun üzvlərini öldürmə; hər hansı milli, etnik, irqi və ya dini qrupun üzvlərinin sağlamlığına ağır zərər vurma və ya onların əqli qabiliyyətinə ciddi zərər vurma;

hər hansı milli, etnik, irqi və ya dini qrupun bütövlükdə və ya qismən fiziki məhvə yönəlmiş yaşayış şəraiti yaratma;

hər hansı milli, etnik, irqi və ya dini qrup daxilində doğumların qarşısını almağa yönəlmiş tədbirləri həyata keçirmə;

hər hansı milli, etnik, irqi və ya dini qrupa mənsub olan uşaqları zorla başqa qrupa keçirmə.

5.Hər hansı milli, etnik, irqi və ya dini qrupu bütövlükdə və ya qismən məhv etmək məqsədi ilə belə qrupun üzvlərini (sayından asılı olmayaraq) öldürmə, onların sağlamlığına ağır zərər vurma, əqli qabiliyyətlərinə ciddi zərər vurma, qrup daxilində doğumların qarşısını alma və maddənin dispozisiyasında sadalanan digər əməllərin törədilməsini CM-in şəxsiyyət əleyhinə olan cinayətləri nəzərdə tutan normaları ilə deyil, yalnız 103-cü maddəsi ilə təsvir etmək lazımdır.

6.Adam öldürmə cinayətinin anlayışı CM-in 120-ci maddəsinin şərhində verilmişdir.

7.Sağlamlığa ağır zərər vurmağın anlayışı CM-in 126-cı maddəsinin şərhində verilmişdir.

8.Milli qrup dedikdə, hər hansı bir millətə mənsubiyyəti olan, milli, tarixi, etnik, dil, mədəni və s. əhəmiyyətləri ilə bir-birinə bağlılığı olan insanlar qrupu başa düşülür.

9.Etnik qrup dedikdə, hər hansı bir xalqa (etnos) mənsubiyyəti olan müəyyən bir ərazidə sıx və kompakt yaşayan, ümumi tarixi kökləri, dili, mədəni-məişət əhəmiyyətləri, mədəniyyəti olan insanlar qrupu başa düşülür.

10.İrqi qrup dedikdə, hər hansı bir irqə (monqoloid, avropoid, neqroid) mənsub olan, dərisinin, gözlərinin rənginə, boyunun hündürlüyünə və s. görə fərqlənən ümumi irsi bağlılığı olan insanlar qrupu başa düşülür.

11. Dini qrup dedikdə, hər hansı bir dövlətdə əhalinin əksəriyyətinin mənsub olduğu dinə deyil, başqa dinə ibadət edən insanlar qrupu başa düşülür.

12.Hər hansı milli, etnik, irqi və ya dini qrupun üzvlərinin əqli qabiliyyətlərinə ciddi zərər vurma dedikdə, qrup üzvlərinin ağır psixi xəstəliklərə tutulmasına, onların şüurlu düşünmə qabiliyyətlərinin yox olmasına və s. yönələn hərəkətlərin edilməsi başa düşülür.

13.Hər hansı milli, etnik, irqi və ya dini qrupun bütövlükdə və ya qismən fiziki məhvinə yönəlmiş həyat şəraiti yaratma dedikdə, qrup üzvlərini öz mövcudiyətini saxlaması üçün zəruri olan qidalanmadan, geyimdən, işləyib qazanc əldə etmək imkanından tamamilə və ya qismən məhrum etmə, ətraf mühiti zəhərləmə və s. başa düşülür.

14. Qrup daxilində doğumların qarşısının alınmasına yönəlmiş tədbirləri həyata keçirmə, qrup üzvləri arasında nikahın, cinsi əlaqədə olmanın qadağan edilməsində, onların məcburi sterilizasiya olunmasında, axtarılmasında, hamiləliyin zorla süni pozulmasında və s. ifadə oluna bilər.

15. Bir qrupa mənsub olan uşaqların zorla başqa qrupa keçirilməsi hər hansı milli, etnik, irqi və ya dini qrupa aid olan uşaqların onların valideynlərinin razılığı olmadan və ya onların iradəsi əleyhinə zorla, məcburi surətdə alınaraq başqa bir qrupa verilməsini nəzərdə tutur.

16. Soyqırım cinayəti maddi-formal tərkibli cinayətdir. Hər hansı milli, etnik, irqi və ya dini qrupu bütövlükdə və ya qismən məhv etmək məqsədi ilə qrup üzvlərini öldürmə, onların sağlamlığına ağır zərər, əqli qabiliyyətinə ciddi zərər vurma əməlləri kriminal nəticələri - ölümü, sağlamlığa ağır zərər, əqli qabiliyyətə ciddi zərər vurulmasını nəzərdə tutur. Belə nəticələr baş verdiyi andan cinayət başa çatmış hesab olunur. Qrupun bütövlüklə və ya qismən məhvinə yönəlmiş həyat şəraiti yaratma, qrup daxilində doğumların qarşısını alma, bir qrupa mənsub olan uşaqları zorla başqa qrupa keçirmə cinayətləri belə hərəkətlər törədildiyi andan başa çatmış sayılır.

Bu cinayətin başa çatması üçün hər hansı milli, etnik, irqi və ya dini qrupun bütövlükdə və ya qismən məhv edilməsi məqsədinə nail olunub-olunmamasının heç bir əhəmiyyəti yoxdur.

17. Soyqırım cinayəti subyektiv cəhətdən birbaşa qəsdlə xarakterizə olunur. Təqsirkar hər hansı milli, etnik, irqi və ya dini qrupun bütövlükdə və ya qismən məhv edilməsinə yönələn əməllərinin ictimai-təhlükəli olduğunu qabaqcadan dərk edir və onların törədilməsini arzu edir.

Bu cinayətin subyektiv cəhətinin zəruri elementi cinayətin törədilməsinin məqsədidir. Təqsirkarın məqsədi hər hansı milli, etnik, irqi və ya dini qrupu bütövlükdə və ya qismən məhv etməkdən ibarətdir.

18. Bu cinayətin subyektivi 16 yaşına çatmış anlaqlı fiziki şəxs (həm vəzifəli, həm də vəzifəli olmayan) ola bilər.

Maddə 104: Soyqırımın törədilməsinə təhrik etmə. Bu Məcəllənin 103-cü maddəsi ilə nəzərdə tutulmuş hər hansı bir əməlin törədilməsinə bilavasitə və açıq

təhrik etmə - beş ildən on ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılır.

1.CM-in 104-cü maddəsində nəzərdə tutulan cinayətin ictimai təhlükəliliyi bu cinayətin subyektı tərəfindən hər hansı milli, etnik, irqi və ya dini qrupu bütövlükdə və ya qismən məhv etmək məqsədi ilə CM-in 103-cü maddəsində sadalanan hər hansı bir əməlin edilməsinə başqa saxsı və ya şəxsləri sövq etməklə xarakterizə olunur. Başqa şəxsi (şəxsəri) soyqırım cinayətini törətməyə sövq etmə öz məqsədini başqalarının əli ilə həyata keçirmək niyyətinin təzahürüdür.

2.Soyqırımın anlayışı haqqında CM-in 103-cü maddəsinin şərhinə bax.

3.Bu cinayətin obyektı CM-in 103-cü maddəsində nəzərdə tutulan soyqırım cinayətinin obyektı ilə üst-üstə düşür.

4.CM-in 104-cü maddəsində nəzərdə tutulan cinayət obyektiv cəhətdən CM-in 103-cü maddəsində sadalanan hər hansı bir əməlin törədilməsinə bilavasitə və açıq təhrik etmədə ifadə olunur.

Cinayətin təhrikçisi başqa şəxsi (şəxsləri) hər hansı milli, etnik, irqi və ya dini qrupu bütövlükdə və ya qismən məhv etmək məqsədi ilə qrup üzvlərini öldürməyə, onların sağlamlığına ağır zərər vurmağa və ya əqli qabiliyyətlərinə ciddi zərər vurmağa, qrupun fiziki məhvinə yönəlmiş yaşayış şəraiti yaratmağa, qrup daxilində doğumların qarşısını almağa, bir qrupa mənsub olan uşaqları zorla başqa qrupa keçirməyə sövq etməlidir.

Soyqırım cinayətini törətməyə təhrik etmə dedikdə, başqa şəxsi (şəxsləri) ələ alma, sövdələşmə, hədə-qorxu gəlmə, tapşırıq verməklə, inandırmaqla, aldatmaqla, düşmənçilik və nifrət hissələrini gücləndirməklə və s. üsullarla həyata keçirilə bilər. Cinayətin törədilməsində təqsirkarın seçdiyi üsulun əməlin tövsifinə heç bir təsiri yoxdur, lakin məhkəmə tərəfindən işin bütün halları əsas götürülməklə cəza təyini zamanı nəzərə alınə bilər.

Bu cinayət soyqırım cinayətinin törədilməsinə bilavasitə və açıq təhrik etməni nəzərdə tutur.

Soyqırım cinayətinin törədilməsinə bilavasitə təhrik etmə dedikdə, başqa şəxsi (şəxsləri) CM-in 103-cü maddəsində nəzərdə tutulan hər hansı bir əməlin törədilməsinə heç bir əlavə vasitələrdən istifadə etmədən, birbaşa sövq etmə başa düşülür. Bilavasitə təhrik etmə soyqırım cinayətinin obyektiv cəhətini təşkil edən hər hansı bir əməlin törədilməsi üçün təqsirkarın başqa şəxsə (şəxslərə) birbaşa və dərhal həyata keçirilən tapşırıqlar verməsində ifadə oluna bilər.

CM-in 104-cü maddəsi üzrə məsuliyyətin yaranması üçün təhrikçilik hərəkətləri həm də açıq xarakter daşmalıdır. Soyqırım cinayətinin törədilməsinə açıq təhrik etmə başqa şəxslərin iştirakı ilə onlara birbaşa edilən müraciətdə (kütləvi toplantılarda və s.), habelə onların ünvanına göndərilən yazılı və rəqəldə və s. ifadə oluna bilər. Təhrik etmənin açıq xarakterdə olması başqaları tərəfindən həmin hərəkətlərin qəbul edilməsinə nəzərdə tutur.

5.Bu cinayət təqsirkarın başqa şəxsi (şəxsləri) soyqırım cinayəti törətməyə təhrik etdiyi andan başa çatmış sayılır. Təhrik olunan şəxsin (şəxslərin) soyqırım cinayətini törədilə-törətməməsinin əməlin tövsifinə heç bir təsiri yoxdur. Məsuliyyətin yaranması üçün təhrik olunan şəxsin soyqırım cinayətini törətmək qətiyyəti qismən həyata keçirməsi (məsələn, hazırlıq hərəkətləri etməsi) kifayətdir.

Əgər təhrik edən şəxs öz iradəsindən asılı olmayaraq başqasını soyqırım cinayətini törətməyə sövq etməyə nail ola bilməmişdirsə, onun əməli baş tutmayan təhrikçilik kimi soyqırım cinayətinə (CM-in 103-cü maddəsi) hazırlıq kimi tövsif ediləcəkdir.

6.Bu cinayət subyektiv cəhətdən birbaşa qəsdlə törədilir. Təqsirkar başqa şəxsi (şəxsləri) soyqırım cinayətini törətməyə təhrik etdiyini qabaqcadan dərk edir və bunu arzu edir.

7.CM-in 104-cü maddəsində nəzərdə tutulan cinayətin subyektivi 16 yaşına çatmış hər hansı anlaqlı fiziki şəxs ola bilər.

MÜNDƏRİCAT

SOYQIRIM - insanlıq əleyhinə cinayətlərin ən təhlükəlisidir.....	3
Soyqırımı cinayətinin qarşısının alınması və cəzalandırılması haqqında Konvensiya.....	8
Genosid cinayətinin qarşısının alınması və onun cəzalandırılması haqqında Konvensiyaya qoşulmaq barədə Azərbaycan Respublikasının Qanunu.....	14
"Azərbaycanlıların soyqırımı haqqında" Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı.....	15
Xocalı soyqırımı qurbanlarının xatirəsinə sükut dəqiqəsi elan edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı.....	21
Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsindən Çıxarış.....	22
Beynəlxalq Cinayət Məhkəməsinin Statutundan Çıxarış.....	23
Azərbaycan Respublikası Prezidentinin səlahiyyətlərini həyata keçirən Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin sədri Heydər Əliyevin BMT Təhlükəsizlik Şurasının sədrinə yazılı müraciəti.....	24
Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin səlahiyyətlərini həyata keçirən Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin sədri Heydər Əliyevin BMT Təhlükəsizlik Şurasının sədrinə və BMT-nin Baş katibinə məktubu.....	25
Xocalı soyqırımı qurbanlarının ailələrinə.....	27
Xocalı soyqırımının ildönümü ilə əlaqədar Azərbaycan xalqına müraciət.....	29
Xocalı soyqırımının ildönümü ilə əlaqədar Azərbaycan Xalqına Müraciət.....	32
Milli Məclisin dünya parlamentlərinə və beynəlxalq təşkilatlara müraciəti.....	35
Xocalı Soyqırımının 10-cu ildönümünün anılması ilə əlaqədar Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin Bəyanatının təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin Qərarı.....	37
Xocalı soyqırımının 15 illiyi ilə əlaqədar Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin qərarı.....	42
Xocalı soyqırımının 15 illiyi ilə əlaqədar Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin bəyanatı.....	50
Azərbaycan Respublikası Xarici İşlər Nazirliyinin bəyanatı.....	56
Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası İnsan Hüquqları İnstitutunun Ekspert Komissiyasının Qətnaməsi.....	58
Azərbaycan Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə	

Müvəkkilinin (Ombudsmanın) Xocalı soyqırımının 16-cı ildönümü ilə əlaqədar bəyanatı.....	63
Xocalı qaçqınlarının BMT-yə, AŞ-a, ATƏT-ə müraciəti.....	68
Xocalı soyqırımının 17-ci ildönümü ilə əlaqədar Xocalı məcburi köçkünlərinin BMT-yə AŞ-a, ATƏT-ə müraciəti.....	73
Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin Kommentariyasından Çıxarış.....	77

AZE Konsaltinq Qrup
AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI
AZ 1073 Bakı ş., Mətbuat pr., 18/7, məhəllə 539
Aze@aze-consultinggroup.az
www.aze-consultinggroup.az

Çapa imzalanıb: 16.02.2010
Formatı: 60x84 1/16. Ofset çapı. Həcmi: 5.5
Sifariş № 19. Tiraj: 2000
Pulsuz paylanılır.